...ЖЭЛ

...Й ҺАРА

11	
21	
Бимба Сатурн. суббота	Н... Н... Во...
улаагшан хонин	ш... би...
Эулаан	8 са...
хии	ег...

шандааһатай хүн бо... наһа эдлэхэ, баян б... үдэр хүнэй үһэ аб... дэрэл хурсадаха.

Гарагай 7-до ш... (майн 21). Улаагш... 9 улаан мэнгын, х... далтай үдэр. Даш... һайн үдэр байна. ... наһа утадхалгын, бу... лэ хэрэгүүдые я... ехэ таарамжатай. М... түрэ хэхэдэ, тантар... ...үшахада, бурхан ... ...альбархада, таряа ... ...д, мал хүндэ үгэхэ... байха. Зүгөөр ламын... ...үртэжэ, хүниие ха... ...айруулжа, тангари... ...утлаа зарлажа б... ...нэ үдэр хүнэй үһэ... ...эдэрэлэй органууд... ...олохо.

Гарагай 1-дэ шэн... (майн 22). Шара б... ...гаан мэнгын, гал... ...лтай үдэр. Энэ үдэ... ...рханууды, мүргэл... ...й бусад зүйлнүүды... ...йлхада, бурханда м... ...эмниг мори һү... ...найруулхада, дасан... ...дхоохоодо, тараг ай... ...хэдэ һайн. Харин... ...ри табихада, малга... ...а эсхэхэдэ, хүниие... ...а, аянда мордохо... Үхэр худалдахада, ...да наадахада, һай... ..., дайсадтаяа эбл... ...й хэхэдэ, ехэ муу. Эн... ...эй үһэ абза һаа, ...охэ.

= СПОРТ

...дровна болон Ни... ...инович Соломин... ...н ажалшад юм. Т... ...тэдэнэр үхибүүдээ ... ...бэрхээр, үнэн сэхэ... ...күүлэнхэй. Һаһана... ...о Петр Ксенофон... ...алевой болон ССС... ...ата тренер Виктор ... ...нич Домниной хүтэл... Наташа һорилго ... ...левтоной эбтэй ... Коля гэжэ нэрэтэй ...й юм. Тэрэнь 2-... ...та һурадаг.

...галья Соломин... ...-эй чемпионка, ор... ...та хүртэһэн, энэ ... ...рдам харгы дээгү... ...етртэ урилдаха... ...н чемпионка боло... Францида, Хита... Корейдэ үнгэргэгд... ...орондын урилдаа... ...һан, шангай һу... ...н намтартай.

Б.М. ЖИГЖИТОВ.

...ЭЭ ...ДО ...АНЬ ҮСӨӨ- ...ЗКАНУУД, ...А ОЕГДО. ...ЭЛ, «АЛЬ- ...ДИ; ...7-93.

Эхэ һайхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД ҮНЭН

Бүгэдэ арадай газетэ

1921 оной декабриин 21-һээ гарана

1994 МАЙ 13
Зунай эхин шарагшан могой һарын 3
ПЯТНИЦА
Гарагай 6
№ 89 (18931)
Газетын сэн захилай 10 түх.
Хэлсээтэ сэн

Буряад Республикын Министрнүүдэй Соведтэ

...ЕРАЛЬНА БОЛОН РЕСПУБЛИКЫН ЭДЕЭ ...ООЛОЙ ЖАСА БИИ БОЛГОХО ТУХАЙ

...до республика ...хэ эдеэ хоо... ...й нөөсэ бии ...тойгөөр гү... ...льна жасада ... мал ажалай ... оруулха ту... Буряад Респуб... ...рнүүдэй Совет ...н абаба.

...хүүгэдэй эм... ... зургаанууд, ...аһуудалай за... ...нууд, бүхы ...алидууд, ядер... ...э хохидогшод, ...гэй районууд, хангагдагшад оруулагдаһан зүйлнүүдээр ...айха юм.

...ын ямар зүй... ... ямар район... ...эн хэмжээ... ...агдахаб гэжэ ... соо тодорхой...

... энэ жэлдэ ... эдеэ хоолой ...а 50.000 тонно ... нөөсэлэгдэхэ ...й 27.700 тон... ... хэрэглэмжэдэ ... болоно. Энэ ...нүүдэй 14.630 ...блика соо үй..., 13.000 тонно ... ондоо тээһээ ...отой. Тэрэшэлэн энэ жэлдэ бүхыдөө 296.000 тонно һүнэй зүйлнүүд эдеэ хоолой жасада оруулагдаха. Тэрэнэй 63 мянган тоннонь республика соо үйлэдбэрилэгдэхэ, 70 мянган тоннонь ондоо тээһээ абтаха. Тусхайлбал, 4000 тонно малай тоһоной 1700 тоннонь республика сооһоо абтаха, 2300 тоннонь ондоо тээһээ асарагдаха болоно. Хуурай һүн, һүнэй консервэ, мүн ургамалай тоһон, маргарин, сай, саахар гэхэ мэтэ бусад олон зүйл ондоо тээһээ асарагдаха ушартай.

Бүхыдөө 140 мянган тонно талхан республикын гүрэнэй жасада оруулагдаха юм. Тэрэнэй 94 мянган тонно таряан республикын ажахынуудһаа оруулагдаха, 46 мянган тонно ороохо талхан ондоо тээһээ асарагдаха зэргэтэй.

Энээнһээ уламжалан, ямар аймаг , хэды шэнээн эдеэ хоолой, ямар зүйлнүүдые республикын гүрэнэй жасада оруулхаб гэжэ тогтоол соо тодорхойлогдоно. Байгша ондо аймагуудай хүдөөгэй бүхы ажахынууд гүрэнэй эдеэ хоолой нөөсэдэ 28.135 тонно шэгнүүртэй мал, шубуу, 62 мянган тонно һү, 183 миллион үндэгэ худалдаха болоно. Гадна республикын 7 аймаг хамта 12.350 тонно таряа, 9 аймаг хамта 8500 тонно хартаабха, 13 аймаг бүхыдэнь 7000 тонно овощ гүрэнэй жасада оруулха юм. Бэшүүрэй, Мухар-Шэбэрэй, Хлагтын аймагууд эгээл ехэ таряа, Тарбагатайн, Кабанскын, Мухар-Шэбэрэй, Ивалгын, Бэшүүрэй аймагууд—эгээл ехэ хартаабха, Загарайн, Ивалгын аймагууд эгээл ехэ овощ худалдаха юм.

Энээнтэй хамта ямар аймагуудай ажахынууд хэды шэнээн һү Улаан-Үдын һүнэй комбинадта сэхэ оруулхаб, городой бэлэдхэлэй, худалдаа наймаанай ямар предприятинууд, нэгэдэлнүүд хэды шэнээн хартаабха, овощ ямар аймагуудта бэлэдхэхэб гэжэ баһал тодорхойлогдоо.

Республикын эдеэ хоолой нөөсэнүүдэй гүрэнэй федеральна жаса бии болгохо талаар аймагуудта даалгагдаһан хэмжээтэ даабариие дүүргэхын тула тэндэхи захиргаанай гулваанууд өөһэдынгөө бүхы ажахынуудта дам саашань даабаринуудые хубаажа үгэхэ зэргэтэй болоно.

Энээнтэй хамта городуудай болон аймагуудай гулваанар өөһэд өөһэдынь регионуудта хубаарилагдажа үгтэһэн эдеэ хоолой зүйлнүүдые хайшан гэжэ, ямар зондо, эмхинүүдтэ хубаарилхаяа, ажахынуудһаа тиишэнь сэхэ оруулхаяа гү, али худалдаа наймаанай организацинуудаар дамжуулжа үгэхэеэ өөһэдөө шиидхэхэ байна.

Буряад Республикын Худалдаа наймаанай болон нөөсэнүүдэй, мүн Регионууд хоорондын гүрэнэй комитедүүдэй нарядай ёһоор, промышленна предприятинуудай хамһабариин ажахынуудһаа гүрэнэй нөөсэдэ оруулагдаха мяха, һүнэй хэмжээе Улаан-Үдэ хотын захиргаан тогтоохо болоно. Тиихэдэ хүдөөгэй бүхы ажахынуудһаа оруулагдаһан продукцида нэмэлтэ мүнгэ түлэхын (дотаци) тула аймагуудай захиргаанууд, республикын Гүрэнэй статистикын комитет, Хүдөө ажахын продукнуудые бэлэдхэхэ болон шанарай талаар инспекци хэды шэнээн, ямар шанартай продукци оруулагдааб гэжэ бүридхэлдэ абаха, бүхы хэрэгтэй документнүүдые бэлдэжэ үгэхэ ушартай.

Дутуу эдеэ хоолой зүйлнүүдые хэрэгтэй соонь республикаһаа газаа тээгүүр худалдажа абаха, зөөхэ асуудалые Буряад Республикын Гүрэнэй худалдаа наймаанай, нөөсэнүүдэй, Регионууд хоорондын харилсаанай талаар комитедүүд шиидхэхэ, бэелүүлхэ байна.

Гүрэнэй нөөсэдэ оруулха гэжэ хараалагдаһанһаа үлүү гараһан продукцияа өөһэдынгөө дураар худалдаха эрхэ хүдөөгэй ажахынуудта олгогдоно. Тиихэдэ ажахынууд харин гүрэнэй фирмэнүүдтэй наймаа хэбэл, өөһэдынгөө мүнгэ зөөреэр, нөөсэнүүдээр тоосоо хэхэ байна.

Гүрэнэй захил дүүргэхэдэнь эдеэ хоолой зүйлнүүдые үйлэдбэрилэгшэдтэ урьһаламжын мүнгэн үгтэхэ юм. «1993—1994 онуудта агропромышленна комплексые гүрэнэй зүгһөө дэмжэхэ хэмжээнүүд тухай» Россин Федерациин Правительствын 1993 оной ноябриин 18-да абаһан тогтоолой ёһоор, хүдөө ажахын продукци үйлэдбэрилэгшэдэй урид абаһан урьһаламжын мүнгые бусаалга 1994 оной декабриин 1 болотор хойшолуулагдаа.

Үнгэрэгшэ жэлдэ байгаалиин болон бусад бэрхэшээлнүүдтэ дайрагдажа хохидоһон ажахынуудта Россин Федерациин бюджедһээ мүнгэ таһалжа үгэхэ, ондоо тээһээ тэжээл зөөһэнэйнь гаргашын 50 процентые байгша оной түрүүшын хахадта түлэхэ гэжэ тогтоогдоо.

Федеральна, нютагуудай хэрэглэмжэдэ бүхы ажахынуудай оруулһан мал ажалай продукциин гол сэн дээрэ түлэгдэдэг нэмэлтэнүүдые (дотаци) 1994 ондошье үлөөгдөө. Мүн үүлтэртэ мал, шубуу үсхэбэрилгые, элитнэ үрэһэ ургуулгые дэмжэхэ талаар тогтоогдоһон нэмэлтэ хэмжээнүүд үлөөгдөө.

Тэрэшэлэн колхоз, совхозуудай, хүдөө ажахын бусад предприятинуудай мэдэлдэ байһан байрын гэрнүүдые дулаасуулхын, тэндэхи хүдөө тосхонуудай хүн зоной ажаһуудалай, социальна хэрэглэмжын объектнүүдые ашаглажа, байһанай гаргашануудай зарим хубиие харюулха гурим баһал үлөөгдэбэ.

Бүтээсэ ехэтэй шэнэ машина, түхеэрэлгэнүүдые худалдажа абахадань, ашагтай технологи хэрэглэхэдэнь хүдөө ажахын продукци үйлэдбэрилэгшэдтэ 1994 ондо абаһан урьһаламжынь зарим хубиие хүнгэлэлтэтэй болгохо гэжэ хараалагдана.

Энээнтэй хамта хүдөө ажахын эрдэм ухаанай һалбариие хүгжөөлгэдэ, тусхай шэглэлтэй федеральна программада гүрэнһөө мүнгэн һомологдохо, үгтэхэ байна.

Хүдөө ажахын, тэрэшэлэн эдеэ хоолой зүйлнүүдые буйлуулгын промышленностиин бариилгануудые, бариха хэрэгтэ тусхай шэглэлтэй урьһаламжа үгэхэ гэжэ хараалагданхай.

Һунгалтые угтуулан

Хэн һунгаха эрхэтэйб?

Буряад Республикын Түбэй һунгуулиин комисси Буряад Республикын Президентын болон Арадай Хуралай һунгалтада бэлэдхэлгэ, үнгэргэлгын асуудалнуудаар «дүхэриг шэрээгэй» хөөрэлдөө майн 9-нэй урда тээ эмхидхэбэ. Тэрээндэ политическэ партинууд, хүдэлөөнүүдэй, окружной һунгуулиин комиссинуудай, хотын ба районуудай захиргаануудай түлөөлэгшэд, журналистнууд уригдаба.

Үнэн дээрээ «дүхэриг шэрээгэй» хөөрэлдөөншье бэшэ даа, Верховно Соведэй Президиумэй Бага танхимай тайзан дээрэ табигдаһан столой саанаһаа Түбэй һунгуулиин комиссиин түрүүлэгшэ Н. М. Цыганкова, тэрэнэй орлогшо С. Р. Очиров, секретарь А. Х. Насыров гэгшэд доро дороо мэдээсэл, тодорхойлолгонуудые хээд, һүүлээрнь соносогшод тэдээндэ асуудалнуудые табяа.

Урдахи һунгалтануудай үедэ политическэ бүхы партинууд, нэгэдэлнүүд һунгуулиин участогта ажаглагшадые эльгээжэ, зарим тээгүүр һунгуулиин комиссинуудта элдэб ушараар баадхалга үзүүлдэг, һаад табидаг байгаа. Харин мүнөө имагтал тус участогай һунгагшадай дуугаа үгэхэ кандидадуудай зүгһөө ажаглагшад, үшөө журналистнууд үнэмшэлгээ харуулаад, байха эрхэтэй.

Һунгалта июниин 16-да, четвергдэ, болохо гэжэ тодорхойлогдонхой гүб даа. Энэ үдэр хүдэлмэриин байха юм байна. Юундэб гэбэл, амаралтын үдэр болгобол, олонхи зон үмсынгөө участок, дачануудта тарашаха гэһэн ушартай ха.

Арадай Хуралай депутадта 240-өөд тухай кандидат дэбжүүлэгдэхээр хүлеэгдэнэ гэжэ мэдээсэгдээ. Эдэнэр булта гүрэнэй мэдэлэй газетэнүүдтэ, радио, телевиденидэ түлөөһэгүйгөөр нэгэ нэгэ дахин статья гаргаха гү, али программаяа тунхаглаха эрхэтэй байха. Тиихэдээ материалнуудай ороһоной зэргээр долоон хоног бүхэндэ жээрэб халад, толилхо ээлжээниинь тодорхойлогдохо. Харин бэеэ даанхай газетэнүүдтэ, телерадиокомпанинуудта түлөөһэтэйгөөр хэдышье дахин статья гаргажа, үгэ хэлэжэ болохо ха.

Үшөө нэгэ шухала асуудал гэбэл, хэн һунгалтада хабаадаха эрхэтэй болоноб? Президентын һунгалта тухай Хуулиин 2-дохи статьягай 1-дэхи пунктаар «Буряад Республикын эрхэтэдээр Буряад Республикын Президентын һунгалта бэелүүлэгдэдэг» гэжэ бэшээтэй. Шэнэ Конституциин 12-дохи статьягай 2-дохи пунктаар «республикада түрэһэн гү, али саг үргэлжэ ажаһуудаг хүн Буряад Республикын эрхэтэн байха аргатай». Тиимэһээ гадаадаһаа ерээд, республикада саг зуурын пропискатай студентнэр һунгалтада хабаадаха эрхэгүй болоно. Тэрэшэлэн саг зуураар республикада байдаг сэрэгэй алба хаагшадшье Президент тухай Хуулиин ёһоор һунгаха эрхэгүй болоно. Зүгөөр республикын Верховно Соведэй сесси Президентые һунгаха эрхэ тэдэндэ олгохо тухай тусхай тогтоол абаа юм байна. Харин Арадай Хуралай депутадуудай һунгалта тухай Хуулияар сэрэгэй алба хаагшадта һунгаха эрхэ олгогдонхой. Тиимэһээ эдэ мэтые баримталан, «Нэгэдэл» хүдэлөөнэй түрүүлэгшэ В. Хамутаев сэрэгэй алба хаагшадай һунгалтада хабаадалга, мүн Верховно Соведэй энэ талаар абаһан нэмэлтэ тогтоол Конституцида харшаа, энээниие зүб тээшэнь дары шиидхэхэ хэрэгтэй гэбэ. Үнэхөөршье хоёр-нэгэ жэл соо манай эндэ байдаг сэрэгшэдтэ Буряад Республикын ямар Президенттэй болохонь хамаагүй, тиимэһээ тэдэнэр харюусалгаяа хүсэд мэдэрэнгүйгөөр, һали-боли һунгаха болоно ха юм.

Н. БАДМАРИНЧИНОВ.

Хабарай тарилга—94

БАЯН УРГАСА ...АЯРЛУУЛЬҺАЙ

...р бүхэнэй үн... хүдөө нютагуу... ...хүбилжа, талын ...е гансата он... ...далхэдэл гэнэ... ...рэн, сооохорлон ...йһан хада, гү... ...лан хахалаг... ...үнгэтэй болон... ...бэлшээри, саб... ...лоһоо ногоорон

...ын түрүүшын Захааминай рай... ...уудаар хабарай ...үүн хаһа оро... ...йхнд тарялан ...үглөөнһөө үдэ... хараан болотор ... ажаллана. ...айхалгүй. Жэл ...дөөгэймнай та... ...һарын һайндэр... ...—тарялан, саб... ...ээ тухагүй хү... ...дэг ха юм.

...айн 9-нэй Илал... ...рда тээ, Михай... ...шадай хамтын... ...ын звенодо хү... ...дэмнай, респуб... ...рнүүдэй Сове... ...ын орлогшо, ... талаар гүрэнэй ...рүүлэгшэ А. С. ...магай захиргаа... Б. Ц. Семенов ...й, Талатын баа... ...талангандахи по... хоёр-гурбан хүн... ...хайшьеб, ехэл ...өөрэлдэжэ байба. ... тосхоной хойто ... ехэ тарялан ... хүлгөөтэй ажал ... даа. Хойноо се... ... шагтагалһан ...ай тооһо буръ... ...ань харагдана. ...лангай полиин ...элкэнүүдтэ үрэ... ... хэдэг тусхай ... техническэ ха... ...гэхэ юм гү, бүүд... ...ша зогсоно.

...жэ ерэхэдэмнай, ...ханизатор Шираб ... Ванданов Та... ... тарялан дээрэ ... байһан хүдэл... ...тобшохоноор хөө... Өөрөө, Шираб ...ч — пенсионер, Республикын габь... ...ханизатор» гэһэн ...э хүртэһэн. ...э газар дээрэ наһанайнгаа амаралтада гаратараа ажаллааб. Мүнөөшье Валера хүбүүнэйнгээ звенодо арга шадалаараа туһа хүргэһөөрби. Үдэрын тогоошодтой эдеэ хоол бэлдэлсэн гүйгээб, һүннидөө харуулшанаар эндээ үлэнэб даа. Дунда хүбүүн Дамбин — трактор жолоодожо бага Александрнай ЗИЛ-130 түхэлэй машинаар таряа зөөнэ. Иимэ тэр бүлын нэгэ бригада эмхидхэжэ, нютагайнгаа үшөө гурбан хүбүүдтэй суг таряан ажалда хүдэлмэрилнэбди,—гээд, тракторнуудай хүнхинөөн руу заажа,—тээ тэрэ, хойноо сеялкэ шэрээд ябаһан тракторнуудай жолоошод гэбэл, Владимир Жаркой, Василий Злыгостев, Дугар Доржиев гэгшэд болоно. Эдэмнай үг гарбалаараа таряан ажалтай холбоотой өөдөө болоһон хүбүүд юм.

— Танай ажахынхид ямаршье сагта ороохо тарятай, хартаабха, овощтой байдаг гэжэ дуулаа һэм. Зүб гү?—гэжэ асуубаб.

— Тэрэшье арсалтагүй. Зүгөөр һүүлшын үедэ экономикэмнай доройтон һалаа гэлдээд, мүнгэ тангашье үгы. Мүнөө тэрэ Улаан-Үдэһөө ерэһэн Александр Семенович Иванов тугаарай мантай хөөрэлдэхэдөө тон зүб үгэнүүдые хэлэнэ һэн. Нээрээшье, ондоо тээһээ туһаламжа абахаяа болёобди гэжэ ойлгохоор саг ерээ бэшүү. Энэл газартаа адуу малаа олоор тэжээжэ, талха таряагаа ургуулжа, арга шадалаараа өөһэдөө мүнгэ хэжэ һураа һаамнай, дээрэ бэшэ гү?—гэбэ.

Үбгэжөөл бидэ хоёрой зугаалдаһаар байтар, А. С. Иванов, Б. Ц. Семенов хоёр КДХ-гай директор В. Д. Ардаевтай сут поли дээгүүр ябаһанаа бусажа ерэбэд.

— Бата Цырендондокович, та урда жэлнүүдтэ Михайловкын совхоздо нилээд удаан директорээр хүдэлмэрилөөт. Энэ газар һайн мэдэнэ гүбта даа. Жэлэй ургаса ямар байха гэжэ, хүлеэнэт?—гэжэ асуубаб.

— Яһала урагшатайгаар, саг соогоо тарилга эхилээ. Мүнөө Александр Семенович бидэ хоёр эндэ ябуулагдажа байһан хүдэлмэриие бүхы талаһаань шэнжэлжэ үзөөбди. Хүрьһэнэй шииг нойтон тааруу, зохид. Нигээд эдэ хүбүүднай тогтон торонгүй хүдэлөөл һаа, бүхы тарилгаяа майн 20-доор дүүргэхэ ёһотой. Намартаа баян ургаса абтаха, үгынь сагай уларилһаа дулдыдахал даа,—гэбэ.

В. Ш. Вандановай звено, майн 6-най байдалаар, хамта дээрээ 105 гектар газарта шэниисэ, 103 гектарта горох тарижан байна. Майн 8-да обёос тариха хүдэлмэринь эхилээ. Энэ ургамал 155 гектар талмай эзэлхэ юм. Гадна тус звено 80 гектар паар хахалжа, дүүргээд, үшөө 20 гектарынь үлоод байна һэн. Энэ ехэ хэмжээнэй харюусалгатай ажал бэелүүлхэдэнь, В. Ш. Вандановай звенодо гурбан ДТ-75, хоёр МТЗ-82 ба нэгэ МТЗ-80, нэгэ К-700 түхэлэй тракторнууд бии. КДХ-гай директорэй хэлэһэнэй ёһоор, бүхы 5 звено хамаг хэрэгсэлнүүдээр таһалгаряагүй хангагдана. Тоһо-түлишөөршье дуталданагүй.

Хабарай тарилгын урда тээ Захааминай районой бүхы нютаг нугануудта суглаанууд үнгэргэгдэжэ, хабарай тарилгын түсэбүүд, салин хүлһэн тухай ехэ хөөрэлдөөн гараһан байна. Энэ харюусалгатай кампаниин ябуулагдажа байхада, нэгэшье тосхон, һүүриндэ архи наймаалагданагүй. Эдэ суглаанууд дээрэ абтаһан шиидхэбэринүүдые тоонгүй, хулгайгаар гү, али бэшэшье аргаар «хатуу харые» наймаалһан хүн 500 мянган түхэриг ялада унаха юм ха.

Хабарай тарилга урагшатай үнгэргэхын тула районой захиргаан ажахынуудта урьһаламжа мүнгөөр туһална. Механизаторнуудта һарын 300—400 мянган түхэриг хүрэтэр мүнгэн түлэгдэхэ.

Түгэсхэлдөө Талатын газарта хүдэлмэрилжэ байһан таряашадта ажалдань амжалта хүсөөд, намартаа алтан шаргал таряагаа хуряажа, амтан хилээмээрээ хүн зоноо баясуулжа байхыень хүсэе.

Г. ЗАНАЕВА,
манай корр.

ТҮЛЭГТӨӨ ОРОНХОЙ

Энэ май һарын һайндэрнүүд соогуур Ивалгын ОПХ-гай тарялан дээрэ трактор, машинануудай хүнхинөөн үдэрһөө үдэртэ үглөөнэй наранһаа эхилээд, үдэшэ болотор замхаагүй байгаа.

Тэрэньшье гайхалгүй. Мүнөө үедэ механизаторнууд, таряашадта һайндэрые һанаха ямар сүлөө байхаб даа. Газарай хүрьһэнэй үшөө бага зэргэ шииггтэй байһаниие һамбаашалжа, нэгэшье үдэр, час гээнгүй таряанайнгаа үрэһэ тарижа үрдихэ хэрэгтэй ха юм.

Һүүлэй мэдээгээр тус ажахыда 700 гараһан гектарта эртын ороохо таряан таригдаад байна. Энээнтэй хамта тарилгын газар, мүн эртын паар түлэг хахалагдана, элдүүрилэгдэнэ. Тарялан дээрэ дүршэлтэй механизаторнууд Г. Ф. Хлебодаров, Н. В. Парфенов, В. Д. Томбоев, Н. М. Овчинников, Ю. М. Протопопов болон бусад һайнаар хүдэлнэ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: тарилгын агрегадай хажууда.

М. НАМЖИЛОВАЙ фототекст.
Ивалгын район.

Дэлгүүрэй үнэ сэнгүүд

ДАХИНАА ДЭЭШЭЛБЭ

Эдеэ хоолой гол зүйлнүүдэй сэн энэ неделиин эхиндэ хайшааб гэжэ харабал, хотын ногоон базаар дээрэ үхэрэй, гахайн, хониной мяхан ехэл элбэгээр наймаанда табигдаба. Тусхайлан хэлэбэл, горкоопторгын зүгһөө худалдагдаһан үхэрэй килограмм мяханай сэн 3500, гахайн—4000, хониной нэгэдэхи категориин мяхан—2590 түхэригөөр зондо дурадхагдахадань, зон ехэл олоор оошорто зогсожо, худалдан абаба. Үмсэһөө, хубиин ажахынуудһаа ороһон үхэрэй килограмм мяхан 4500—6500, гахайн—5000—6000, хониной—3000, үхэрэй гэдэһэ дотор—3000 түхэригтэ хүрэһэн байна. Загарайн бройлерно фабрикынхид хотын ажаһуугшадта өөһэдынгөө үйлэдбэрилһэн продукцияа худалдахадаа, тарган, һайн шанартай тахяатайнгаа килограмм мяха —3600, тахяагай эльгэ—2600, тахяагай хото—2600, тахяагай хоолойнуудые — 1600 түхэригөөр сэгнэбэ.

Мяханай зүйлнүүдые саашань абаад харахада, Америкэдэ үйлэдбэрилэгдэһэн тахяагай хүл «Годли» фирмэ наймаанда олон газарта табихадаа, килограммыень 3600 түхэригөөр дурадхаа. Сэлэн-Дүүмын цехэйхид «Липецкая» сортын дутуушагаар сонгоогдоһон колбаса —7850—8800, Хүлтэгэй мяханай комбинадта үйлэдбэрилэгдэһэн «Польская» сортын баһал нимэрхүү колбаса—8200, Бэшүүрэй колбаса гаргадаг комбинадһаа асарагдаһан «Липецкая» сортын колбаса — 9000, Улаан-Үдын мяханай комбинадай дутуушагаар сонгоогдоһон колбаса—9700, эндэ баһал үйлэдбэрилэгдэһэн шанагдаһан аад, өөхэгүй килограмм колбаса—4840, дабһалагдаһан гахайн өөхэн —5000 түхэригөөр худалдагдаба.

Һүнэй зүйлнүүдһээ: 250 граммай амһарталагдаһан ээзгэй—700, хахад литрэй шэлтэй һүн—298, хахад литрэй шэлтэй зөөхэй—975, 100 граммай саарһанда орёолтотой сырок—300, колбаса болгогдоһон килограмм сыр —3600, бэшэ шүхаг зүйлнүүдһээ: тахяагай арбан үндэгэн—1200, зүгын килограмм тоһон —10000, килограмм хартаабха—350, 10 литрэй хүнэг хартаабха — 4000, элһэн саахар—800, килограмм яблока—1600—1800, улаан помидор—5500—10000, ногоон үгэрсэ—4000—5000, дабһалагдаһан үгэрсэ—3000, свекло —1000, морхооб — 750—2000, бага ногоон мангир —2000, бага укроп—1000, килограмм редис—7000, хүнэг үрэһэнэй хартаабха—2000, һонгино—2000, загаһанай зүйлнүүдһээ: хүйтөөр сонгоогдоһон килограмм горбуша—6500, багаар дабһалагдаһан горбуша —4000, дабһалагдаһан горбуша — 3000, хүйтөөр сонгоогдоһон селедко—4500, хүргэдэһэн алгана — 1500 түхэригөөр наймаанда табигдаа юм.

Редакциин социально-экономическа таһаг.

БУРЯАД ОРОНДОО — БУРЯАД ПРЕЗИДЕНТЫЕ

Буряад ороноймнай түрүүшын Президентые һунгалгын хэмжээ ябуулга эхилбэ. Энэ үедэ ямар яһанай хүниие һунгажа, гүрэн түрынгөө толгойлогшо болгохоб гэһэн асуудал хүн бүхэниие һонирхуулна ёһотой. Буряад арадаймнай олонхинь өөһэдынгөө үндэһэ яһанай хүнэй һунгагдажа, улас арадаа ударидаа һаань, һайн гэжэ һанадагынь лабтай бээ. Ондоо яһанай хүн буряад хэлэ мэдэдэг, эрдэм бэлиг ехэтэйшье байгаад, манай арадай түүхэ, ёһо заншал, хэлэ бэшэг, үльгэр домог, соёл буряад хүн шэнги үг изагууraarь мэдэжэ, шиидхэхы асуудалай гарахада, дары шиидхэбэри абажа шадаха аал?

Ород гүрэнэй харьяата манай хүршэ Саха, Тува, тиихэдэ мүн Хальмаг, Татарстан, Хойто-Кавказай республиканuудай зон өөһэдынгөө арад сооһоо Президентнүүдээ һунгаа ха юм. Һүүлэй һүүлдэ республиканууд болоһон Хадата-Алтай болон Хакасидашье өөрын үндэһэ яһатад оройдоол 9, 11 хуби болодог аад, республикынгаа ударидагшадые ууган үндэһэ яһатан сооһоон һунгаһан байна. Эдэ республиканuудта ажаһууһан бэшэ яһатад уул арадуудаа хүндэлжэ, орон нютагай жэнхэни түлөөлэгшэдые ударидагшадаар һунгажа болгоо. Манай буряад яһатан ерэхэ һунгалтада бултадаа нэгэн һаналаар баруун, зүүн талынхид гэлсэжэ, аймаг нютагай илгаагүйгөөр өөһэдынгөө яһанай бэлиг шадал ехэтэй хүниие һунгаял.

Илангаяа мүнөө үедэ манай хүршэнүүд болодог, нэгэ шажанда шүтэдэг Ази түбиин оронуудтай худалдаа наймаанай, соёлой харилсаанай үргэдэжэ байхада, Буряад оронаймнай Президент уулзалгануудые, хэлсээнүүдые, үнгэргэжэл байха. Гадаада оронуудай түлөөлэгшэд ондоо яһанай хүнэй манай арадай нэрэһээ түрын толгойлогшо боложо, хэлсээ хэхэдэнь,ямар доройтоһон арад гээшэб гэжэ һанахаараал һанаха байхал даа. Энэ ушарта манай арадай нюур шарай хэрэгтэй ха юм. Бидэнэр, буряадууд, Ород, Буряад гүрэнүүдэй хоёр дабхар албатадбди. Ородоймнайшье Президент ород хүн, теэд Буряадаймнай Президент буряад хүн байхаараа байха ёһотой. Ушар иимэһээ буряад хүн бүхэн өөһэдынгөө үндэһэ яһанай хүниие ерэхэ Президентын һунгалтада нэгэ һаналаар дэбжүүлжэ һунгахые уряалнабди.

Балдан ЯБЖАНОВ, Баатар МОЛОСОЕВ, Владимир ТУЛАЕВ, Василий БИЛЬТАГУРОВ, Шагдар БАИМИНОВ, Баатар РОМАНОВ, Жорж ЮБУХАЕВ, Буда МАДАГАЕВА.

Хэрэн һуурин.

УНШАГТЫ, ТАНИЛСАГТЫ:

2-дохи нюурта. АПК: ажалай эмхидхэл ба экономико. И. Харжеев: «Хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэд хэрэгтэй гү?». Адуун һүрэгөө олошоруулая. М. Намжилов: «Хадын тунга хагда ногоондо». Г. Цыбжитов: «Дүрбэн тэгшээр хүгжөөе!». СНГ: тобшо һонинууд.

3-дахи нюурта. Һарадаа нэгэ удаа гаража байдаг «Алан-Гуагай гуламта» гэһэн ниитэ гаршаг доро үгтэдэг тусхай суглуулбари. Хүдөөгэй соёлшодой анхаралда. С. Бахлаев: «Шалтаг Шадамархан хоёр».

4-дэхи нюурта. Агуу Илалтын 50 жэлэй ойдо. С. Степанов: «Сэрэгшын хуби заяан». Шатарай булан. Н. Галданов: «Хосе Рауль Капабланка».

АПК: ажалай эмхидхэл ба экономико

ХҮТЭЛБЭРИЛЭГШЭД, МЭРГЭЖЭЛТЭД ХЭРЭГТЭЙ ГҮ?

Мүнөө бүхы юумэнэй дэлгүүрэй харилсаанда оруулагдажа, хаанашье гол түлэб ашаг олоын хэрэгые дураараа эрхилхэ аргатай бологдоод байхада, үйлэдбэрине хүтэлбэрилхэ, түсеблэхэ, мүн мэргэжэлтэдэй зүгһөө заабаришалхашье гэжэ оролдоһоной хэрэггүй гэһэншүүгээр ойлгодог ушар бии.

Тэрэ даншье тиимэ бэшэ. Ямаршье эхи захагүй, дура зоргоороо боложо, бэе бэеэ мэхэлжэ, дарлажа, мүлжэжэ байха болоо һаамнай, юун бололтойб? Мүнөө манай орондо дэлгүүрэй харилсаанай онол оншын түхэлөө үшөө олоогүй, энэ эйэнэй диилэнхидээ зүндөө табигдаһан дээрэһээл яажашье һаань, түргэн баяжаха, абажа, эдижэ үрдихэ эрмэлзэл дэлгэрэнхэй ха юм. Энэнь эсэстээ олониитын, обществын аша тушада хохидол ушаруулна.

Үнэндөө, дэлгүүрэй харилсаан гээшэмнай экономическа болон социальна бүхы үйлэ хэрэгтэй нягта холбоотой, тэрээндэ үндэһэлһэн байха ёһотой. Тиимэһээ тэрэ хэзээшье гүрэнэй, нютагуудай захиргаанай зүгһөө хуулита ёһоор хүтэлбэрилэгдэхэ, нүлөөлэгдэхэ зэргэтэй болоно.

ЭМХИ ГУРИМГУИ БАЙЖА БОЛОХОГҮЙ

Эгээл тэрээн дээрэһээ манай Буряад Республикада, члангаяа хүдөө ажахын үйлэдбэридэ мүнөөдөе түсеблэлтый, хубаарилгын гуримһаа эрид арсажа болохогүй гэжэ һанагдана. Яахадааб гэхэдэ, даб дээрэ диилэнхидээ аграрна шэглэлтэй, хүдөөдэ гол түлэб хамтын ажахынуудай (колхоз, совхозуудай, эблэл, нэгэдэлнүүдэй) байһан сагта сэн тогтоолгын, налог, татабариин зөөлэншэг гурим хэрэглэхэ, тэдэнине мүнгэ һангай, урьһаламжын талаар хангалгын тарыу гурим тогтоохо гэхэ мэтэ асуудалнуудые Россин болон Буряад Республикын правительствануud шиидхэхэ ушартай.

Тиихэдээ хүдөөдэ газар, адууһа мал, бүхы зөөри гэхэ мэтые үмсэлхэ, тусхай эзэдтэй болгохо хэрэг зогсоогдохо ёһогүй ааб даа. Гэбэшье ажахы эрхилэлгын олон ондоо гуримай байһан сагта эдэнине хүсөөр эбдэжэ, тараажа, заатагүй фермерэй ажахынууд болгожо болохогүйнь элитэ.

Эдэ бүгэдэһөө уламжалан хэлэхэдэ, республикын хүдөө ажахые доройтолго, доошолгоһоо гаргахын тула **түрүүшын эөлжээндэ** дэлгүүрэй экономикын удаан болзорой программа зохёохо шухала.

Хоёрдохёор, хүдөө ажахын бүхы предприятинуудта, тэрэ тоодо тарашадай (фермерэй) ажахынуудай нэгэдэл, эблэлнүүдтэ, бусадшье хамтаралнуудта ажалай эмхидхэл, гурим журам һайжаруулха талаар тэндэхи хүтэлбэрилэгшэд мэргэжэлтэдэй үүргэ, харюусалга бүри ехэ болохо зэргэтэй. Тэрээнгүйгөөр хайшан гээд ажахы, фермэ, үйлэдбэриин цех бүхэндэ байһан техникэ һаанаар ашаглагдаха, саг соогоо заһабарилагдахаб? Тэдээндэ хэн заһабарилгын запас хэрэгсэл, түлишэ, тоһо оложо, асаржа үгэхэб?

Сэхьень хэлэхэдэ, олонхи ушарта мүнөө ажахынуудай үйлэдбэриин арга боломжо, хүсэн гүйсэд хэрэглэгдэнэгүй ха юм. Нимэ худаляатай юумэнэй боложо, мүнгэн сангай дуталдажа байхада, юушье хэжэ аргамнай үгы гээд, олохон хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэдэй гараа һула табижархёод байхань хүлисэшэгүй. Тэрэнэйнь түлөө тэдээндэ, ямаршье эрилтэ табигданагүй. Нүгөө талаараа ажахынуудай бүхы шатын хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэдэй салин түлбэри үйлэдбэриин эсэсэй үрэ дүнгүүдһээ сэхэ дулдыдаха гүйсэд мэдээд ябаха ёһотой.

Экономическа харюусалга гээшэмнай энэл ха юм.

Энэ юундэ хэрэгтэйб гэхэдэ, үйлэдбэридэ хооронdoo холбоотой хоёр ондоо газарта хүдэлжэ байһан хүнүүд бэе бэеэ хохидоохогүй, гарза гайда оруулхагүйн түда алишье талань өөр өөрынгөө уялга заатагүй дүүргэхэ, тэрэнэйнгээ түлөө сэхэ харюусалгатай байха ушартай.

Жэшээнь, мал ажалда хүдэлэгшэд тарыан ажалай бригадынхидай һайн шанартай үбһэ тэжээл хүсэд хүрэхөөр бэлэдхэжэ үгөөгүй һаань, тэдэ хайшан гээд, ехэ мяха, һү, нооһо абаха, хүдалдахаб даа. Тиимэһээ үйлэдбэриин ашаг үрэ үгэсын (коэффициент) единицээр хүнүүдэй ажалые сэгнэжэ, тэрээгээр түлөөһэнэй тодорхой тариф тогтоохо гээшэ зүб.

Үйлэдбэриин коллективүүдтэ ажалай хэлсээнэй контрактна гурим хэрэглэхэ тухай хэдэн үгэ хэлэлтэй. Россин Федерацинин Министрнүүдэй Советэй-Правительствын 1991 оной мартын 25-най тогтоолоор тиимэ гурим тогтоогдонхой. Энэ ямар удхатайб гэхэдэ, эндэ хоёр талаһаа ажалай хэлсээн 5 жэлһээ дээшэ бэшэ болзорой хэлсээн баталагдажа, тэрээн соо али алинайнь аша туһа, урмашуулга, харюусалга хараада абтадаг.

Нэгдэхээр, контракт соо ажал тушаа хоёр талын харюусалга, заатагүй дүүргэгдэхэ уялга, хүдэлмэрийн эрхэ байдал, түлөөһэн, урмашуулга гэхэ мэтэ орүулагдана.

Хоёрдохёор, тэндэнь хүдэлмэрилэгшэдэ социальна болон ажаһуудалай ямар эрхэ байдал олгогдохоб, ажалаар хабаатай арсалдаанай гараа һаа, тэрэнь яажа шиидхэгдэхэб, мэргэжэлтэдэй дээшэлүүлхэ, ажаллажа байгаад һурахадань хэн түһалхаб гэжэ бахал бэшэгдэнэн байха ёһотой.

Гурбадахяар, ажалай хэлсээнэй контракт гансашье колхоз, совхозуудта бэшэ, ажахы эрхилэлгын ондоошье гуримтай предприятинуудта хэрэглэгдэжэ болоно.

Дүрбэдэхеэр, хүдэлмэрилэгшэдэй урмашуулга тухай хэлэхэдэ, тэрэнь хүнүүдэй ажалай эсэсэй үрэ дүнгүүдтэй сэхэ холбоотой, тэрээнһээ үндэһэлһэн байха зэргэтэй. Ондоогоор хэлэбэл, хэлсээн соо бэшэгдэнэн бүхы уялгануудаа жэшэдгүй дүүргээд, үйлэдбэридөө һайн үрэ дүн түйлаад байгаал һаа, хүн тэрэнэйнгээ зэргээр урмашуулагдаха ушартай бшуу.

ИИГЭЖЭ ХҮДЭЛХЭДЭ, ЊАЙИ

Тэрэшэлэн хүдэлмэрилэгшэдэ ямар хүнгэлэлтэ, мүнгэ зөөреэр туһаламжа ямар сагта үзүүлэгдэхэб, хэзээ, хэды сагай болзорто амаралтада гараха, курорт болон санаториде амарха путевко үнэгүйгөөр үгэхэ, наһанай амаралтада гарахадань пенси тогтоохо, гэр байраар хангаха тухай бахал контракт соо бэшээтэй байха ёһотой.

Энээн тушаа юундэ хэлэлгатай, өөрынгөө урдахи уялгые гүйсэд дүүргээ һаамни, үйлэдбэриин туйлагдаһан үрэ дүнгүүдһээ өөрымни ажалай түлөөһэн, урмашалга сэхэ дулдыдаха гэжэ гүйсэд мэдээд ябаха ёһотой.

Экономическа харюусалга гээшэмнай энэл ха юм.

Энэ юундэ хэрэгтэйб гэхэдэ, үйлэдбэридэ хооронdoo холбоотой хоёр ондоо газарта хүдэлжэ байһан хүнүүд бэе бэеэ хохидоохогүй, гарза гайда оруулхагүйн түда алишье талань өөр өөрынгөө уялга заатагүй дүүргэхэ, тэрэнэйнгээ түлөө сэхэ харюусалгатай байха ушартай.

Жэшээнь, мал ажалда хүдэлэгшэд тарыан ажалай бригадынхидай һайн шанартай үбһэ тэжээл хүсэд хүрэхөөр бэлэдхэжэ үгөөгүй һаань, тэдэ хайшан гээд, ехэ мяха, һү, нооһо абаха, хүдалдахаб даа. Тиимэһээ үйлэдбэриин ашаг үрэ үгэсын (коэффициент) единицээр хүнүүдэй ажалые сэгнэжэ, тэрээгээр түлөөһэнэй тодорхой тариф тогтоохо гээшэ зүб.

Үйлэдбэриин коллективүүдтэ ажалай хэлсээнэй контрактна гурим хэрэглэхэ тухай хэдэн үгэ хэлэлтэй. Россин Федерацинин Министрнүүдэй Советэй-Правительствын 1991 оной мартын 25-най тогтоолоор тиимэ гурим тогтоогдонхой. Энэ ямар удхатайб гэхэдэ, эндэ хоёр талаһаа ажалай хэлсээн 5 жэлһээ дээшэ бэшэ болзорой хэлсээн баталагдажа, тэрээн соо али алинайнь аша туһа, урмашуулга, харюусалга хараада абтадаг.

Нэгдэхээр, контракт соо ажал тушаа хоёр талын харюусалга, заатагүй дүүргэгдэхэ уялга, хүдэлмэрийн эрхэ байдал, түлөөһэн, урмашуулга гэхэ мэтэ орүулагдана.

Хоёрдохёор, тэндэнь хүдэлмэрилэгшэдэ социальна болон ажаһуудалай ямар эрхэ байдал олгогдохоб, ажалаар хабаатай арсалдаанай гараа һаа, тэрэнь яажа шиидхэгдэхэб, мэргэжэлтэдэй дээшэлүүлхэ, ажаллажа байгаад һурахадань хэн түһалхаб гэжэ бахал бэшэгдэнэн байха ёһотой.

Гурбадахяар, ажалай хэлсээнэй контракт гансашье колхоз, совхозуудта бэшэ, ажахы эрхилэлгын ондоошье гуримтай предприятинуудта хэрэглэгдэжэ болоно.

Дүрбэдэхеэр, хүдэлмэрилэгшэдэй урмашуулга тухай хэлэхэдэ, тэрэнь хүнүүдэй ажалай эсэсэй үрэ дүнгүүдһээ

ТОБШО
НИНУУД

«Алан-гуагай» гуламта

ЭХЫН ЭНЭРХЫ СЭДЬХЭЛДЭ ХЭНЭЙШЬЕ ХҮБҮҮН АДЛИ ХАЙРАТАЙ

(Уласхоорондын хуралдаанhаа)

...иин эсэсээр Хальмаг Республикын Элистэ «Эхэнэрнүүд — нигүүлэсхы сэдьхэл дэлгэрүүлгэдэ болон байгуулхы үйлэ хэрэгүүдтэ» гэhэн уласхоорондын хуралдаан болоhоо. Республикын заседанинуудай соо баяр ёhололой байдалда хуралдаан ..., ород, хальмаг, ...нүүд дээрэ амар... эдэлhэн, дэлхэйн эл...нүүдhээ, СНГ-гэй России олон нюта... ерэhэн делегадуудта торгон халагуудые ...юулhан байна. Мүн ... болон ислам шажа... мартан суглаарагша... амаршалаа, «Эрдэм» ...хид hайхан үреэл үгөө. России Федерациин Дүүмын түрүүлэгшэ Рыбкинэй хуралдаан... хабаадагшадые амаршалаа, Федерациин Сэ... түрүүлэгшэ В. Шу... амаршалгын телеграмма уншагдаа. ... Президентын ... аха захашуулай түрүүлэгшэ Давид ..., Болгариин ... Вангын зал... Бойка Цветко... эхэнэрнүүдэй түрүүлэгшэ Вося ... «Бүхы дэлхэйн найрамдалай түлөө» уласхоорондын ... федерациин ... Моника Кунде, ... парламентын «Женщины России» бүлэглэлэй ... Е. Ф. Лахова, ... олзын хэрэг эрхи... эхэнэрнүүдэй эблэлэй пре... Т. Г. Малютина, Гэ... уласхоорондын ...туйсэдхэхэ директор ...орли, үсөөн тоото уласхоорондын ... генеральна сек... Е. А. Гаер, России уран зохёолшодой ... президент Л. Н. ... болон эхэнэрнүү... хүдэлөөнүүдэй тү... уласхоорондын ...алдаанай гол зорил... ямараар ойлгожо, ... ямар дүнгүүдые байhан тухайгаа хэ-... Республикын ... К. Н. Илюмжинов ...hоо ерэhэн делегадуудые амарша... мүнөө үедэ ... ухаан бодолдо этигээд, эхэнүүдэй hайхан сэдьхэлдэ найдажа, эхэнэр хүнэй бүхы юумые эблэрүүлхэ, гуримшуулха, номгоруулха гэhэн табисуурые хэрэглээ haa, тон сэсэн арга олохобди гээд найданаб. Олон ондоо хэлэн дээрэ зэдэлбэшье, нэгэл нигүүлэсхы зорилгонуудта уряалhан эхэнэрнүүдэй үгые политигууд, бүхы шатын бэлон гүрэнүүдэй хүтэлбэрилэгшэд заатагүй дуулаха байха гээд найданаб» гэжэ хэлэбэ.

* * *

Тус хуралдаанай үргэлжэлhэн бүхы 3 үдэрэй туршада эндэ суглараhан 292 делегат Гэгээрэлэй уласхоорондын жасын мэргэжэлтэдэй лекцинүүдые шагнаhан, секцинүүдэй хүдэлмэридэ хабаадалсаhан байна. «Нигүүлэсхы сэдьхэл дэлгэрүүлгын үүсхэлнүүд», «Гэгээрэл, эхэнэрнүүдые ажалаар хангалга болон мэргэжэлыень хубилган бэлэдхэлгэ», «Экономикын нэгэн ниитэ байдалда олзын хэрэг эрхилэлгэ», «Экологи, түршүүрилтэй байдал ба хүнэй элүүр энхэ», «Соёлой баялиг болон арадуудай ёhо заншалнууд», «Гурба мянган зуун жэлэй эхин шатые ямар хүнүүд, хайшан гэжэ угтахаяа байнабибди?», «Гэр бүлэ — эб найрамдалай үндэhэн» гэхэ мэтэ секцинүүд хүдэлөө.

Секци бүхэнэй хүдэлмэридэ мэдээжэ мэргэжэлтэд хабаадаhан, нютагайнгаа шиидхэгдээгүй асуудалнууд ба туйлалтанууд тухай хөөрэхэ, дүй дүршэлөөрөө хубаалдаха арга боломжонууд бүхы делегадуудта олгогдоhон байна. Зарим бүлэгүүдтэ hонирхолтой, холын хараатай программанууд зүбшэн хэлэгдээ. Мүн уласхоорондын энэ хуралдаанай хүдэлмэриин дүнгөөр резолюци баталан абахын тула тусгаар дурадхалнууд оруулагдаа hэн.

* * *

Манай республикаhаа 3 хүн энэ хуралдаанда хабаадалсаhан байна. Хэд бэ гэхэдэ, социальна талаар хангалтын министерствын таhагые даагша Лариса Кондратьевна Санхядова, үмсын «Буян» предприятиин директор Надежда Буяновна Афанасьева, эхэнэрнүүдэй эмхинүүдhээ эдэ мүрнүүдэй автор гэгшэд болоно. Тиигэжэ бидэ шадаал haa эхэ юумэ шагнажа, ойлгожо үрдихын тула бүхы секцинүүдые хоорондоо хубаажа, үдэртөө 2—2 секциин хүдэлмэридэ хабаадалсажа байгаабди. Мүн хүн бүхэмнай ябаhан секцилээ үгэ хэлэжэ, зарим тэды дурадхал оруулалсаа.

Тиин саашанхи ажалдаа хэрэгтэй, аша туhатай юумэ яhала мэдэжэ ерээбди гэжэ хэлэмээр байна. Жэшээлбэл, олзын хэрэг эрхилдэг ажалтай Н. Б. Афанасьева Хальмагай нэхэмэл хубсаhанай болон оёдолой фабрикануудhaa бараа абаха хэлсээ баталаа. Тиихэдээ hурагшадай зунай амаралтын эхилхэ байhые хараада абан, гол түлэб хүүгэдэй хубсаhа абаха болоhон байна. Харин би эхэнэрнүүдэй хүдэлөөнүүдэй шэнэ-шэнэ онол арганууды, түхэл янзануудые хадуужа абааб, мүн хальмаг эхэнэрнүүдэй эблэлэй гэшүүдтэй уулзажа хөөрэлдэhэн, hанал бодолоороо хубаалдаhан байнаб. Гадуур Хальмагта ажаhуудаг буряад эхэнэрнүүдтэй суглаа зарлажа, манай эблэлэй филиал бүридхөөд, түрүүлэгшыень hунгажа, саашадаа харилсаа холбоотой байха гэжэ шиидээбди. Л. К. Санхядова мүнөө ябуулжа байhан ажалдаа хэрэглэмээр дүй дүршэлнүүдээр hонирхохоhоо гадуур философиин эрдэмэй кандидат хүн хадаа хуралдаанай түдэлмэриие энэ талаарнь мүн лэ шэнжэлжэ үзэхэ байха.

Апрелиин 25-да уласхоорондын хуралдаан зэбсэгтэ тулалдаануудай замхахаа болиhон Закавказиин болон Хойто Кавказай республикануудай президентнүүдтэ, захиргаануудай толгойлогшонорто телеграммануудые эльгээгээ. «...Байгуулхы зорилготойгоор, эбтэй амгалан ажаhуухын түлөө энэ дэлхэйдэ хүнүүд түрэдэг... Буугай hомонууд эхэнүүдэй зүрхые нэн түрүүн шархатуулна... Байлдаанай алишье талада манайл хүбүүд нүгшэн унана ха юм. Хойто Кавказай арадуудай заншалай ёhoор бидэ, эхэнэрнүүд сагаан пулаад хаяжа, ухаагаараа туйжа, эбтээ орохыетнай уряалнабди!» гээд тэндэ бэшээтэй.

Мүн Элистэ хотын гэгээрэлэй хүдэлмэрилэгшэдэй эдэбхитэдэй суглаанда хабаадагшад манай хуралдаанда хандажа баталhан Хандалга соогоо «...России эрдэм hуралсалай шиидхэгдээгүй асуудалнуудта онсо анхарал хандуулхыетнай гуйнабди... Эхэнэрнүүдhээ ехэхэн юумэн дулдыдадаг. Эрдэм hуралсалай элдэб hалбаринуудта гол түлэб эхэнэрнүүд лэ ажаллана ха юм. Энэ hалбариин тогтууритай байдалhaa бүхы общество байдал сэхэ дулдыдадаг» гэжэ бэшэhэн байна.

«Эхэнэрнүүд — нигүүлэсхы сэдьхэл дэлгэрүүлгэдэ болон байгуулхы үйлэ хэрэгүүдтэ» гэhэн уласхоорондын хуралдаанда хабаадагшад гурбан үдэрэй эршэтэй хүдэлмэриин hүүлээр хэдэн документнүүдые баталан абаhан, Уласхоорондын эхэнэрнүүдэй парламент байгуулhан байна.

Эхэнэрнүүдэй парламент гэшэмнай тон онсо эмхи мүн. Тэрэ hайн дурадай болон бэеэ хангалгын ёhо гуримуудые баримталха. Тиихэдээ хуули парламентда эсэргүүсэхэ шэ, харин туhалха үүргэтэй байха гээд онсолон тэмдэглэгдээ. Парламентын бүрдэлдэ нэн түрүүн Дулдынги бэшэ Гүрэнүүдэй Хамаралай түлөөлэгшэд ороно гэбэшье хилын саагуури бусад гүрэнүүдэй, эхэнэрнүүдтэ үүдэнинь мүн лэ сэлээтэй байха м. Юуб гэхэдэ, бүхы дэлхэйн эхэнэрнүүдэй hанаа обоодог асуудалнууд адлихарин эхэнэрнүүдэй парлмент дэлхэй дээрэ — ори гиса.

Парламент хэлдээ хэбэр hоо үсөөн бээ сугларха. Түрүүшын задани Элистэдэ үнгэргэхэ гэжэ шиидхэгдээ. Хуралдаанда хабаадагшад парламентын гэшүүнэй «Сэбэр сагаан сэдьхэлэй журамта hургаал» баталан абаа.

«Эхэнэрнүүд — нигүүлэсхы сэдьхэл дэлгэрүүлгэдэ болон байгуулхы үйлэ хэрэгүүдтэ» гэhэн хуралдаан «Юртэмсэ дэлхэй — хүүгэдэй нюдөөр» гэжэ үхибүүдэй зурагай уласхоорондын конкурс соносхоо. Тэрээндэ хабаадаха дуратайшуулhaa мэдүүлгэнүүд орожо захаланхай.

* * *

Үдэр бүриин эршэтэй хүдэлмэриhөө гадуур хуралдаанда хабаадагшад hонирхолтой выставкэнүүдые хаража, уран зурааша — модельер Ж. М. Буль гэгшын хүдэлмэритэй, Хальмагай уран зураашадай зурагуудтай, бусад бүтээлнүүдтэй, мастер Г. Ушановагай гоё hайхан зүүдхэлнүүдтэй, мүн баhа Кабардино-Балкариин болон Яхад (Саха) Республикын эхэнэрнүүдэй асарhан эдэ арадуудай соёлой заншалта зүйлнүүдтэй танилсаhан байна.

Гэхэтэй хамта Хальмагай «Тюльпан» ансамблиин концерт, В. В. Карпенкын хүтэлбэри доро арадай инструментнүүдэй гүрэнэй оркестрэй хүгжэм, Хальмагай Республикын габьяата артистка Н. Баргаевагай ирагуу hайхан дуунууд соёлой программада оролсоо hэн. Эхэнэрнүүд сугларhан хойноо моодоор hонирхонгүй яахаб даа гэжэ эмхидхэгшэд зүб шиидэhэн байгаа. Тиимэhээ лекцинүүдэй хоорондохи забhарлалнуудай үедэ оёдолой үйлэдбэриин Элистын нэгэдэл, акционерна «Элистинский трикотаж» бүлгэм, Москвагай «Театр мод» фирмэ. Рыбинскын модельер Ирина Казак (үмсын) гэгшэд шэнэ бүтээлнүүдээ харуулаа.

Нимэ ехэ хуралдаае эмхидхэхын, үнгэргэхын тула тон ехэ мүнгэн хэрэгтэй байгаа гэжэ ойлгосотой. Бүхы гаргашануудыень Гэгээрэлэй уласхоорондын жаса, России худалдаа наймаанай промышленна палата, олзын хэрэг эрхилдэг России эхэнэрнүүдэй эблэл даажа абаа гээд тэмдэглэе.

Энээнhээ хойшо эхэнэрнүүдэй нимэ хуралдаан заншалта болобо гээшэ.

Н. ШАГДАРОВА,
эхэнэрнүүдэй «Алан-гуа» эблэлэй президент.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: (зүүн гарhаа) уласхоорондын хуралдаанай эмхидхэлэй комитедэй түрүүлэгшэ Г. Н. Орлова, республикын президент К. Н. Илюмжинов, аха захатанай түрүүлэгшэ Д. Н. Кугультинов; эүлэг делегадууд.

Б. МОРОЗОВОЙ фото.

СҮЛӨӨТЭ ХЭБЛЭЛЭЙ ГОЛ ЁhОНУУД

Монголой Президент Пунсалмагиин Очирбадай үүсхэлээр хэблэлдэ болон олондо мэдээсэл тараадаг бусад хэрэгсэлнүүдтэ эрхэ сүлөө хангаха тухай хуули найруулагдажа захаланхай.

Энэ шэнэ хуули соо оруулагдаха ёhотой гол ёhонуудые П. Очирбат захиралта соогоо оруулhан байна. Энэмнай гүрэнэй талаhаа лаб найдуулагдаhан хэблэлэй, радио ба телевидениин эрхэ сүлөө болон дулдыдангүй бэшэ байдал, ниитын эмхинүүдэй ба үмсын бүридэлнүүдэй талаhаа туhаламжа, дэмжэлгэдэ хүртэхэ арга боломжо болоно. Гүрэнэй зурганууд ажал ябуулганууд тухайгаа мэдээсэл хэблэжэ байха өөрын хэблэлтэй байха ёhотой гээд Президент дурадхана. Олондо мэдээсэл тараадаг электронно хэрэгсэлнүүдые эрхилэн хүтэлбэрилхэ правительственна бэшэ, хэнhээшье дулдыдахагүй агентство эмхидхэн байгуулха дурадхал тэрэ мүн лэ оруулаа.

ИТАР—ТАСС.

Шираб НИМБУЕВ

ЭХЫН ЮРӨӨЛ

* * *

...байгаа hэн,
...сэдьхэлын,
...байгаа hэн,
...шарайнь
...байгаа hэн,
...ынь хүбүүнэйнгээ
...байгаа hэн..

Ашата эжым, танайнгаа
Алтан үгэ дуулаhандаа,
Уужам hайхан
сэдьхэлэйтнай
Уярхые хараhандаа
Досоомни ехээр доhолжо
байнал,

Долгито нуургал
бусалжа байдал,
Аадарай үүлэндэл
хүлгэжэ байнал,
Аюулта шуургандал
эбдэржэ байнал!
Байгал далайдал
Тунгалаг hайхан лэ
Нулимсатнай,
Барханай оройн
Саhандал арюун лэ

Юрөөлтнай.
Зүүндэл хур үгэтнай
Зүрхэнэйм яг болог лэ,
Сэсэн hайхэ юрөөлтнай
Сэдьхэлэйм уяг болог лэ!
Талым бүргэ аймхайдан,
Тэхэрибэ гэ
цуулдаагүйл,
Танай хүбү аймхайдан,
Сухариба гэ
цуулахагүйт!

ЭХИН ТАБИГДАА

...эблэлэй «Гуламта» секци болон социальна туhаламжын жаса манай hайндэрнүүдэй урда тээ тэдхэмжэ (олон олон хүүгэдтэй бүлэнүүдтэ бэлэг болгон ... тула эдеэ хоолой продуктнуудые абаха ба ... талаар ажал ябуулhан байна. Мүнөө бидэ ...-ройдоол 13 бүлэдэ бэлэг барюулха аргатай ... Эдэмнай гэбэл, 10—12 хүүгэдтэй Мункуевтан, Баторовтанай бүлэнүүд, нюдэнэй хараа муутай бо..., Гергесовагай бүлэ, эхээ алдаhан 4 аханараа хүмүүжэ байhан Махутовагай бүлэ гэхэ мэтэ болоно. ... хоолой эдэ зүйлнүүдые абахадамнай, hүнэй комбинат, Улаан-Үдын кондитерскэ фабрика, гурилай зүйлэй комбинат гэхэ мэтэ предприятинууд туhалаа. Тус ...нүүдэй хүтэлбэрилэгшэдтэ, коллективүүдтэ тугандань хүртэhэн зоной нэрэhээ, манай эблэлэй нэ...лүүн баярые хүргэнэбди.

...туhаламжада хэрэгтэй бүлэнүүдэй тоо hурагүй ...аабза гэжэ мэдэнэбди. Шадаал haa олон зондо туhалхые оролдохобди. Гэбэшье мүнөө дээр арга боломжомнай эды эзэргэ байна. Предприятинуудаа асарhан продукцияа хадагалха газар үгы, тэдэнээ зөөхөөр тарааха машинашье олдохогүй байна даа. Гэбэшье энэ ажал ябуулгын эхин табигдаа, энэмнай баhал ◆ гээшэ.

Саашанхи түсэбүүднай яhала горитой юм. Гансашье городто бэшэ, мүн хүдөө нютагуудта ажаhуудаг тэдхэмжэ туhаламжада хэрэгтэй зондо шадал зэргээ туhалха, эдеэ хоолой зүйлнүүдhээ, хубсаhа хунарhагадна ондоошье олон янзын туhаламжа үзүүлхэ hанагайбди.

Мүнөө дээрээ манай эблэлэй өөрын мүнгэн hэн тула эдэбхитэднай ямаршье урмашуулгагүйгөөр ... лэ эхэнэр хүнэй энэрхы сэдьхэлэй уряагаар ... гараа ерэжэ, ниитын энэ ажал ябуулдаг юм.

Л. АЗАРОВА,
В. БЗАЕВА,
эблэл эдэбхитэд.

ИТАР—ТАСС

Хүдөөгэй соёлшодой анхаралда

С. БАХЛАЕВ

ШАЛТАГ ШАДАМАРХАН ХОЁР

(Шог ёгто сценкэ)

Юрын байдалтай айлайхи. Уhанай боошхын хажууда Шадамархан hү татажа hууна. Сепараторынь жаахан стол дээрэ тодхоотой. Шалтаг газааhаа орожо ерээд, дэгэл хубсаhаа тайлажа, үлгэсэдэ үлгөөд, эдеэнэйнгээ столдо hууна.

Шадамархан: Юу бүтээжэ ябаhанаа ерэбэш? Колхознай таража байна гү?

Шалтаг: Бү хэлэ, юуншье боложо байна гээшэб? Хүн зон үймэнхэй. Хэндэ юун хүртэхэб гэжэ харанад. Зарим нэгэн болохошье гэнэ, зарима нүгөөдүүлынь шамарланашье. Тэдэмнай булта бүлэг боложо хубаараад, газар, уhaa яажа хубаахаб? Машина тракторнуудаа, автомашинануудаа. Юрэдөөл, тоосолдохо юумэнүүд дүүрэн.

Шадамархан: Манайда юун хүртэхэ юм? Хараа гүш?

Шалтаг: Хараа. Арбаад эбэртэ мал, гурбанинь үнеэд, хорёод хонин, хахадынь хурьгад, даагатай гүүн. Арбаад гектар таряанай газар, тэрэ тухай сабшалан хүртэхэ хэбэртэй.

Шадамархан: Трактор, машина яаха юм?

Шалтаг: Хүсэд хубаагдаагүй. Гурба дүрбэн айлда нэгэ трактор, үгы haa, нэгэ ашаанай машина гэлсэжэ байжа худханад.

(Шадамархан сай аягалжа, Шалтагайнгаа урда табяад, үйлүүлжэ байhан зөөхэйhөө удхаад, хилээмэ зүhэжэ табаг хэжэ табиба. Шалтаг сайгаа hороно, зөөхэй халбагадана).

Шадамархан: Ши юун гэжэ бодоноош? Хамаг ажалаа өөhэдөө хэхэ болохобди.

Шалтаг: Хоюулаа арбаад үхэр, хорёод хони хаража ядахагүйбди. Абаhан юумэмнай хуу манай болохол. Бидэ өөhэдөө ажаллахабди, шимнэ малаа харахаш, бишини бэшэ юумэ хэхэб.

Шадамархан: Хайшаа юм даа. Үнэхөөрөө hайншье байжа болохо юм гү?

Шалтаг: Гүрэнhөө урьhаламжын мүнгэ абахабди. Банкда счет нээжэ өөhэдынгөө мэдэхэ мүнгэтэй байхабди. Тэрэ мүнгөөрөө дуратай трактор, хүнгэн машина абахабди. Тиихэдээл одоол жаргахаяал мэдэхэбди. Өөhэдынгөө тамгатай, тугтай байхабди.

Шадамархан: Хээ тиигэгшэ аабши? Тугтай болохобди гэжэ үнгэргэжэ орхибо гүш даа?

Шалтаг: Хэндэшье мэдэлгүй. Өөhэдөө мэдэлтэй, мүнгэ алтанайнгаа эзэн, юушье хэ хамаагүй, хаанаш ошохо болихоо өөрөө мэдэхэ одоол зохид саг ерэбэ ха.

Шадамархан: Колхоз таранань гэhэн абланhaa хойшо, хүсэд фермер болоогүй байжа архи, хаарта хэжэ зоргоороо боложо эхилбэ гүш? Шамдал хүндэ hайншье байжа болохо, шамайе хорихо, шүүмжэлхэ бэшэ. Hананагша, архи ууhыем түрүүлэгшэ мэдэнэ аа гү, гэжэ тэрьелжэ, хоргодожо ябадагаа? Нам дээрэ газаахи бүхы малаа, гэрэй ажалтайгаар хаяжархёод ябахадашни, намда ямар байлтайб гэжэ шинии ухаандашни үгы ха юм.

Шалтаг: Хамтын суглаанай урда тээ малаа тарааха гэлсээ. Бишни хорёо хуhамагаа мүртэнь оруулhуу. Мал туужа ерээ haань, гаража тогтоолсоорой.

(Шалтагай газаашаа гаража ошоhоор нэгэ хэды болоод байхада, газаагуур шаг шуулан, мөөрэлдөөн, мааралдаан болошобо. Шадамархан үнеэ буруунуудые тооложо абаад хоройдоо оруулба. Шалтагай тооложо абаад, туужа ябаhан хонидые Шадамархан hөөргэнь ниилүүлжэ, өөрөө тооложо тушаажа абаад, хорёодоо оруулба. Шалтаг даага дахуулhан гүү хүтэлжэ хорёоhоо уяба).

Шалтаг: Хорёогоор дүүрэн өөрынгөө мэдэхэ малтай болобобди. Энээнээ угааха байгаа бэшэ гүбди? Хүршэмнай баhал угаая гээ hэн. Нэгэ юумэнэй байгаа haa, үгэл даа. Бишни ошоhуу тэрэ хүршындөө.

Шадамархан: Гэртэ шинии муу гүталай түрии соо нэгэ шэл байха, абаад ошыш. Иигээд архидажа эхилбэ гээшэ бэзээш?

(Шалтаг абяагүйхэн гэртэ орожо архяа абаад ябашаба. Шадамархан малаа иишэ тиишэнь худхана).

Шалтаг яажа эдээнинге эжэлшүүлхэ гээшэб? Теэд яахаб, намhaa холо ошохоо болёо гээшэ юм бээзэ.

(Тэрэ сагhaa хойшо удангүй хамтын суглаан боложо дүүрээ. Банкда счедтой боложо кредит абабад. Тэрээгээрээ нэгэ жаа трактор болоод энэ тэрэ юумэнүүдые абабад. Малаа эжэл болгобод).

Шадамархан. Иигээд хоюулаа хүдэлөө haa, болохош юумэ байна.

Шалтаг. Болохоо, болохо. Таряа таридаг болохобди. Үбhэ сабшабал, үбэлэй хүйтэндэ малаа таталуулжархёод амар байхабди. Түл абабал, үлүүень худалдахабди, дуратай юумэеэ абаха аргатай болохобди. Энээнhээ үлүү жаргал юун байхаб?

Шадамархан: Түрүүн таряагаа ургуулая, үбhөө сабшажа газаагаа оруулая. Түл абаха саг ерэхэ, амар байха саг хаана байхаб даа.

Шалтаг. Үсэгэлдэр ехэ дүүлжэрхёо гээшэ гүб? Тархимни хахархая байна. Нэгэ юумэнэй байгаа haa, тархяа заhаха байгааб.

Шадамархан: Hэ! Үшөө шамда архи бэлдээд байхаби? Архи хаанаhaa байха юм. Магазинда асархаа болинхой. Машина хашинатай хүйхэрнүүд хото городhoo асараад, үдэр hүнигүй наймаа хэжэ, таанадайнгаа мүнгэ hуулина, хармаангытнай хооhолно бэшэ гү?

Шалтаг: Архи юутэб гэжэ мэдэхээ болинхойб. Хэды мянга гэхэдэнь гаргажа үгөөд, уунал хабди. Ёо, ёо! Тархимни яашторoo үбдэнэ гээшэб? Бэйза Борхоолойдо ошоо haa, нэгэ юумэ байха бээзэ.

(Шалтаг гэрhээ гаража ошоhоор гурба хоноба. Шадамархан хүлеэжэ яданхай. гэр соогоо hөөргэ урагшаа ябана).

Шадамархан: Яашоо гээшэб? Аяар дүрбэ хоноба. Борхоолойдо хаарта наадажа үдэр, hүниишье гэжэ мэдэхээ болинхой. Ерэхэдэнь нагша аабиб? Али өөртэнь адли хаарта наадаха, архи уулсаха болохомни гээшэ гү?

(Газааhаа Шалтаг орожо ерэбэ. Урданайхидаал бэшэ, уруу дуруу, ехэ зүдэрэнхэй, ганса hайхаараа. үрөөhэн гуталтай. Столойнгоо хажууда байhан стул дээрэ hууба. Шадамархан тээшээ харана, хэлэхэ юумээ олоногүй. Гараараа нэгэ зангаад, газааhaa гарашаба. Шадамархан юуншье гэжэ дуугарангүй hууhaap үлэшэбэ. Шалтаг газааhaa түлеэ тэбэринхэй орожо ерэбэ).

Шадамархан: Hуужа сайгаа уу. Хамагаа хуу алдаад ерэбэгши?

Шалтаг: Тиигээ. газаагаа газар гэшхэхэ малгүй болообди. Орохо гэр байраяа бултыень...

Шадамархан: Яагаа hайн юм, бишни ямархаб. Мал гэжэ hанаагаа зобохоо болихоб. Теэд саашадаа яахабибди?

Шалтаг: Яахаашье мэдэнэгүйб. (бүри уруу дуруу боложо сайгаа ууха болёод, табагаа саашань түлхижэрхёод hууна).

Шадамархан: Намайгаа яагаа бэрхэ хаартада алдаагүйбши...

Шалтаг: Шамайгаашье алдааб.

Шадамархан: Яагаа hайн юумэ гээшэб, одоол зоргоороо боложо, жаргахам ха. Хаанаб тэрэ банкыншни счет, үлэhэн кредидэйнгээ мүнгэ абахамни.

Шалтаг: Юу кредит гээбшээ! Тэрэшни түрүүшын үдэр тамгатай шудхэртэйгээр алдагдаhан юумэ ааб даа.

(Газааhaa Борхоол түрүүтэй Барагша Тарагша хоёрые дахууланхай оробод).

Борхоол: Минии шүүбэри Шадамархан, мэндэ амоор! (доро дохино). Бишни шамайгаа абаашахаа ерээб. Хаража байhан малтайгааршни.

Шадамархан: Би ошобошье гэлэйб. Шинии юуншни болохобиб. Ши намаар юу хэхэбши?

Борхоол: (Хэлэхэ үгөө оложо ядажа байтараа) Ши минии шүүбэри гээшэш. Шүүhэн малыем харахаш, юрэдөөл, минии зөөри гээшэ бэзээш. (Энеэнэ, бэшэнэй нюур харана).

Шадамархан: Hэ, яагаа hөөл юмши. Би түрүүн таанадаар хаарталдаад, сохом шүүгдэhэнээ мэдээд ошохоб. Эгээл түрүүн энэ шантайгаад hуугааша Шалтагаа табихаб.

Борхоол: Ши юу хаарта наадажа шадахабши. Шалтагаа алдаа haa яахабши?

Шадамархан: Шалтагымни шүүгээ haa, намтайгаар абаашахаш, намда бүри hайн бэшэ гү?

Борхоол: Зай тиигээ хадашни, наадая. (хаарта гаргана).

Шадамархан: Таанадай хаарта хуу эндэ тэндээ соолоотой, тэмдэглэлтэй юм бээзэ. Би өөрынгөө ойроо хүртөөгүй хаарта асарhуу (бодожо баруун таhалгадаа ороод ерэхэдээ шэб шэнэ хаарта асарна). Энээниие задалжа бай.

(Шадамархан столоо хуряажа сэбэрлээд, нэгэ үргэн полотенце дэбдинэ).

Борхоол: Юу хэжэ наадахабибди?

Шадамархан: Хамаагүй, очко, борхожы, мушка.

Борхоол: Түргэн мүртэйгөөр очко хэе.

Шадамархан: Зай, тиигээ haa тиигэе.

(Борхоол хаартаа hагшана, «пярд, пярд» гүүлэнэ. Hүүлээрнь таhала гээд таhалуулба. Hүүлээрнь түйсэлжэ орхиходоо түрүүн хубааха болобо. Борхоол түрүүн хубааха болоhондоо ехэ баяртай, хаартаа түргэ түргэн hагшажа таhалуулба).

Борхоол: Би Шалтагайшни алдаhан бүхы зөөриень табинаб, ши юугээ табихабши?

Шадамархан: Би Шалтагаа табихаб гэжэ хэлээ бэшэ hэн гүб?

Борхоол: Минии табиhан юумэнэй хахадтань гү? Али бултандань гү?

Шадамархан: Энэ hууhан Шалтагии намайгаа хэдэн болгоод табиhан гү? Би тиигэжэ гутахагүйб даа. Наадаал халаа бултандань.

Борхоол: (Нэгэ хаарта үгэжэ, өөртөө нэгые абаад, доpohoонь нэгэ хаарта абажа дээрэнь табяад, Шадамар тээшэ хаража). Хэдые?

Шадамархан. (Хаартаа хараад) Нэгые.

Шадамархан: (Борхоолой хаарта үгөөдхихэдэнь, хаарташье харангүй). Өөртөө аба.

(Борхоол хоёр хаарта гансата абаад хараhанайнгаа hүүлдэ нэгые абаба).

Шадамархан: (Хаартаа абажа хараад) Минии очко, шинии перебор бээзэ? (

(Шадамархан хаартаа суглуулжа абаад hагшаhанайнгаа hүүлдэ таhалуулаад, нэгэ нэгэ хаарта үгэхөө байтараа Борхоол тээшэ харана).

Борхоол: Ши юугээ табибаш? Малаа гү? Али кредидэ гү, Би шамайе табинаб.

Шадамархан: Hэ, намайе малтай, кредидтэй жэшээ гүш? Би энэл Шалтагаа табинаб.

Шадамархан: (Нэгэ нэгэ хаарта хубаагаад, доpohoонь нэгые абажа дээрэнь табяад, Борхоолhoo) Хэдые?

Борхоол: Хоёрые.

(Шадамархан Борхоолдо хоёр хаарта үгөөд харахадань, Борхоол хаарта абаад харамсаараа уб улаан болошоно).

Шадамархан: Ябаш. Үшөө нэгые гү?

Борхоол: Өөртөө аба.

Шадамархан: (Өөртөө нэгые абажа хараад). Минии баhа очко.

Борхоол: Би шамайе нимэ бэрхэ хаарташан гэжэ мэдээгүйб.

Шадамархан: Зай, яахабибди? Ши юугээ табихабши, hамгаа гү?

Борхоол: Мүнөө хүрэг даа. Минии наадаха үдэр бэшэ байна.

Шадамархан: (Шалтаг тээшээ хараад) Ши энэ үдэрhөө хойшо минии хэдэг ажал бултыень хэхэ болохош. Фермер гээшэб гээд миин ябахаа болиhоноо мэдээрэй. Ёhото фермер гээшэш тон ажалша хүн байха ёhотой.

Шадамархан: (Борхоол тээшэ хараад) Намтай хожом наадаха гээ haa, нэн түрүүн hамгаа табихаяа мэдээрэй. Хэрбээ hамгыеш шүүгээ haa, энэ шалбагар Шалтагаа амаруулхаб.

(Борхоол hууриhaa бодожо ябаха тээшээ болоходонь, дахуулааша хоёрынь бодобод).

Шадамархан: Энэ Тарагша Барагша хоёр ябагшаа унтажа ябаха. Ямар туhа абаха аад, дахуулаабши? Шамда ямар туhа хүргэхэ юм, гансал архи зөөжэ уулсахаhaa бэшэ?

Эреэн морин эжэлээ олохо гээшэ шамhaa удхатай ха. Хаарта наадаха гээ haa, намтай туршалдахаа мэдээрэй.

(Борхоол тэрэ хоёроо дахуулаад гаража ошобод. Шалтаг Шадамарханайнгаа хажууда ерээд, хүлисэлгэ гуйна).

Шалтаг: Бишни ажаллахаа мэдэхэб, намдаа найда.

Шадамархан: Ойлгоо хадаа болоош.

(Хүшэгэ).

Агуу Илалтын 50 жэлэй ойдо

СЭРЭГШЫН ХУБИ ЗАЯАН

Байгша оной үбэл Тарбагатайн районой Десятниково һуурында ажаһуудаг данай ветеран Гурьян Яковлевич Григорьевтой уулзаа һэмдэ.

«НЕВА ДЭЭРЭ БАЙЛДАА ҺЭМ...»

Десятниково һуурынай захадахи хуушарһан гэртэ хүрэбэбди. Жэбэтээд, ялагар үнгэеэ алдаһан түмэр хабтагайхан бартаадань хадаатай байба. «Энэ гэртэ Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай ветеран ажаһуудаг» гэһэн үгэнүүд үлэ мэдэг харагдана.

Гэртэнь эхэнэр хүнэй гар үнихэнэй хүрөөгүй гэжэ ойлгохоор задагай байдалтай. Саадахи таһалга соохоо үндэр томо бэетэй үбгэжөөл гаража ерэбэ. Самсань хуушарһан, үнгэнь хубираһай, үнинэй һахалаа хюһаагүй хэбэртэй. Бидэнийе гайхагяар хараад зогсохо юм. Тиигээд бидэндэ хандажа:

— Шангаар дуугарагты, шэхэмни хатуу болошоо. 82 наһа хүрэхээеэ байнаб. Гансаараа байдаг хаһаа хэдэн үдэроор нэгэшье хүнтэй хоёр-гурбаншье үгэ хэлсэнгүй үнгэрдэгби,—гэжэ хөөрэлдөөнэй эхи табиба.

Дайнда ябаһан тухайгаа хөөрэхыень гуйбабди.

— Дайлалдаал гэшэ ааб-заб, тэрэ үедэ булта шахуу дайнда ябаа ха юмбибди. Эгсэ дайнай урдахана сэрэгтэй албанда абтаад, зүүн зүгтэ, Уссурийскда, албаһа эхилһэн хүм. Энэ хотодо аэродром бэлдээд, удаань Комсомольск-на-Амуре хотодо мүн лэ самолёдуудай бууха, нииднэхээ газар талмайнуудые түхеэрдэг һэмди.

1942 ондо баруун фронт эльгээгдээд, Ленинград хото шадар болоһон байлдаануудта хабаадалсаһан байнаб. Санашадай батальондо пулеметчик ябаһан хүм. Хэсүүл һэн даа... Юрын ажабайдалда хүн бээе нүла табихадаа, хүйтэн һалхи абабал, үбдэшэдэг ха юм. Харин дайнда, фронт дээрэ, хэдэн долоон хоног соо саһан соогуур мүлхихэш, саһан соо хорохош, шулуун болотороо хүрэһэн хүйтэн тоанцшей соо хонохош, энээнһээ гадна үлэн хоһоор шахуу, хатанхай хилээмэ хубаага эдеэд лэ, ябахаш,—гайхалтай, ханяажа үбшэлһэнөө наһанагүйлби...

— Хүшэр хүндэ сагта хүнэй арга боломжонууд ашаглагдажа, хүн гайхалтай шэрхи, хатуу бэетэй болодог гээд хэлсэгшэ,—гэжэ шэхэндэнь дүтэлэн дуугаржа, хөөрөөень дэмжэнэб.

— Зүб лэ хаш, — гэжэ Гурьян Яковлевич намтай зүбшэнэ.—Ленинград шадар дайлалдаһан хоёр үбэлэй туршада үсөөхэн лэ ушарта дулаан байрада хоноһоноо һанаһаб. Саг үргэлжэ саһан соо, янгинама хүйтэн жабарта байдаг һэмди. Нева мүрэнэй мульһэн дээгүүр һайса ябагдаһан гээшэ даа...

— Ямар хото, һууринуудые сүлөөлһэнөө һанана гүт?

— Һанаандаа хадуужа абаагүй хүм, Ладога нүүр шадарай олон тосхон, һууринуудые сүлөөлөө һэмди. Ябаган сэрэгэй 719-дэхи полкдо алба хээб. Энэ полкыһ санашадай батальоной бүридэлдэ дайсанай ара тала руу шурган ороод, нилээд хохидол ушаруулдаг, шууяа татадаг һэмди. Тиихэдээ нэгэтэ бэшэ дайсадта хүреэлэгдээд, хатуу шанга тулалдаан соогуур өөһэдыһхидтоо хүрэжэ ерэгшэ бэлэйбди. Минии пулеметно расчедто хоёрдохи номероор нютагаймнай хүбүүн Цыренов (нэрыень һанажа ядааб) ябагша һэн. Ленинград шадар тэрэ хүбүүн алдаһан унаа бэлэй. Харин тэрэ байлдаанай үедэ би ехээр оборготоошье һаа, мыды үлөө хүм. Дайнай үедэ үхэлэй урдаһаа нэгэтэ бэшэ харааб, аймшагтай, һүрөөтэй ушарнууд болодог һэн даа...

Ленинградай һүүлээр Мурманск тээшэ шэглээ һэмди. Кандалакша гэжэ станци, порт Петсамо гэхэ мэтые сүдөөлһэноо сохом һанаһаб. Тэндэл, Хойто зүгтэ, ехээр шарҳатаад, аргалуулһанай һүүлээр дайниһаа табигдааб. Гэртээ амиды мэндэ бусаха золтой байгаа хүм.

— Олон орден, медальнуудтай байгаа ёһотойт...

— Медальнууд байгаал ааб даа. Эсэгэ Ороноо Хамгаалгын дайнай орден, һүүлдэ ойн баярай медальнууд нэмээ.

Дайн гээшэ аймшагтай хүшэр, аюултай ажал юм. Хэдышье хүндэ ажалда һурамхи аад, дайнай гал соо тэсэхэнь бэрхэтэй байдаг. Бэрхэтэй даа! Дайнай һүүлээр бүхы наһаараа шахуу колхозой ахүүдинсэ соо балта баряад дархалаа хүм. Энэ ажални дайнда ябаһантай жэшэхэдэ, наадан шэнги һэн: хүндэшье һаа. дулаанда байнаш, садатараа эдеэлнэ ха юмши.

Нимэ үгэнүүдээр Гурьян Яковлевич дайшалхы зам тухайгаа хөөрөөд, түр зуура дуугай болошобо.

«ГАСАЛАН ГАНСААРАА ЕРЭДЭГГҮЙ...»

— Харин минии наһан ямараар үнгэрөөб?— гэжэ үбгэжөөл өөрөө өөрһөөнь асууһан мэтэ, бодомжолно. — Минии мэдэхэһээ абан, ото ядаруу байдалда, хара ажалда үнгэрөөл даа наһанмни. Хүби заламни хатууханаар эрьеэ гээшэ гү, хөөрхы...

Үбгэжөөл хүндөөр һанаа алдаад, урдаһаамни анхаралтайгаар хараад абаха юм. Хөөрэхэм гээшэ гү, али үгы гү гэһэн һэжэг зосоонь түрэнэ хэбэртэй. Тиигээд зүрхэсэбэ хэ.

— 5 наһатайдаа эсэгэгүй үлөө хүм. Тэрэ үедэ одоол сэмүүн саг байгаа— хүбисхал, граждан дайн, үлэн хооһон байдал, һандарал... Эжымни, баарһан, эсэгын һүүлээр удаан ябаагүй юм даа. Маркел Иванович нагасындаа эрэ болоһон хүм. Нагасамни олон хүүгэдтэй, тэлэнинь булта—басагад һэн. Тиигэжэ би нагасадаа хара багаһаань тарыашанай ажалдань туһаллаг, түшэг тулгуурынь болохые оролдодог бэлэйб. Нэгэшье үдэр һургуулида һураагүйб. Бээе хүсэхдөө, колхозой элдэб ажалда ябааб: ашаа шэрээб, газар хахалааб, тарыа хүрягааб, үбһэ сабшааб. Эдэ бүхы дууһашагүй, үдэр бүрини хара ажалай түлөө колхозһоо мүнгэ абадаггүй һэмди, ганса табаг шүлэ үгэшэ бэлэй...

— Тэрэ үедэ тарыашанай байдал хүндэл һэн даа. Газар дээрэхи ажалнай багадаа гэһэн юумэдэл, дээгүүр нөөдмодо бэлэдхэлгэдэ бидэние ябуулдаг байгаа. Холын газар дайдада хэдэн һара соо модо унагаахадаа, ханха зайдан бараагүй соо байгша һэмди. Залуу хүбүүд, басагад лэ ябагша һэн,—гэжэ Гурьян Яковлевич дурсана.

— Залуу наһан тухайгаа дулаанаар дурсаха баяртай үдэрнүүд байгаагүй юм гү? —гэжэ би бээе барингүй, гайхангяар асуужархибаб.

— Байгаал юм бэд даа. Теэд хүби заяандамни гашуудалтай үдэрнүүд даншье һаа олон. «Гасалан гансаараа ерэдэггүй» гэдэгтэл. Дайниһаа урид гэрлээ хүм. Александра Емельяновна нүхэрни хоёр хүбүү, нэгэ басага түрэһэн юм. Дайнда намайгаа дурбүүлэн үдэшөөл һэн... Теэд дайнай шэрүүн жэлнүүдтэ хоёр хүбүүдни гээгдэшоо. Бусажа ерэхэдэмни, ганса басагатаяа үлэнхэй, үбшэн үлбэр болоһон хоёр үгтаа бэлэй. Үни болонгүй хойно хойноһоонь наһа бараа һэн. Тиигэжэ 40 наһаяа шахаһан хойноо би баһа гансаараа үлэшоо хүм. Нимэл хүби заяатай байгаа гүб?..

Таби гараһан хойноо дахни гэрлэжэ, Марфа Григорьевна нүхэртээе 4 үхибүүтэй болоод байтарнь, ханни нүхэрынь наһа бараа. Үхибүүдшье ехэ болоод, нишэ-тиишээ тараа юм ха. Үбгэжөөлэй хөөрэһөөр, нэгэ хүбүүн-хотодо, хоёрдохиньхүршэ тосхондо, гурбадахи хүбүүн дүү басагантаяа Десятниководо һуудаг байба.

— Иигэжэ 20 жэл шахуу юри гансаараа һуунаб. Одхон Иван хүбүүмни гэр бүлэтээе намтай суутаа байгша һэн. Теэд өөһэдыһ гэр байратай болоод, зоожэ ошоо.

— Бусад түрэлхидтэйгээ байха аргагүй гүт?

— Болоногүйл даа, — гээд, үбгэжөөл сүхэрэнгээр гараараа зангаба. — Эбээ таһарһаа ушарта өөрөошье зүлэй хүн аабзаб. Үри хүүгэдни намайгаа эрьежэ, хаража байдаг, хаба соогоо туһалдаг даа. Ирина басагамни, Елена бэримни хирэ-хирэ болоод ерэжэ, гэртэхнимни өөдэ татадаг, арилгадаг, аршадаг. Амтатай эдеэ бэлдэбэл, хүүгэдтээе намда хагуулха, ехэ амжалтануудые туйлаһан, шатарта дуратайшуулай зүрхэ сэдьхэлые сүм эзэлиэ шадаһан байха юм.

1914 ондо Петербургда болоһон гроссмейстернүүдэй түрнирта Капабланка дэлхэйн чемпион Эмануил Ласкертай анха түрүүшынхээ урдаһаа харааб. Нэгэдэхи шангай түлөө тэмсэлдэ энэ парти шиидхэлэй удхатай һэн. Үсэд шанга тэмсэлэй һүүлээр 26-тай Капабланка 46-тай Ласкерта яаха аргагүй булигдаа. Энэл нэрбэлтэ һургаал болоһон, олон бодол толгой соогуурнь харбаһан лэ ааб даа. Эндэһээл шатарай хөөр төмө сарбуутанай олон жэлэй һорилдоон эхилһэн түүхэтэй.

Эгээл энэ үеын зохёохы ажалдаа үнэн сэгнэлтэ үгэхэдөө, тэрэ иигэжэ бэшэһэн гэхэ. «Оорынгөө хүсэнэй эгээл дээдын оройдо гарааб гэжэ һананаб». Зүб лэ даа. Кубын шатаршанай наадан хурса мүлитдэһэн жэнхэни чарин шадабарыараа, гэрэлтэ, гүнзэгы бодолоороо, алдуу гаргахагүй һонороороо ехын мастернүүдта, олон түмэндэ хүсэтэй нүлөө үзүүлдэг, зүрхэ сэдьхэлыень сүм эзэлдэг болоод байгаа бшуу. Тиимэһээл Капабланка эгээл үндэр нэрэ зэргэ буляалдахын түлөө матч наадаха дүүрэн эрхэтэй гэжэ нэгэшье хүн маргахаяа болөөд лэ байгаа һэн ха .

Зүгөөр үнгэтэ юртэмсэдэ хэзээ юумэн хүнэй һанаашаар бүтэгшэ бэлэй. Гэнтэ эхилһэн дэлхэйн түрүүшын ехэ дайн энэ матч болзоргүйгөөр хойшолуулаа. Имагтал 1921 ондо Ласкер —Капабланка гэһэн матч Кубын нийслэл Гаванада хотодо эхилээ һэн. Хэлсээнэй ёһоор, 24 парти наадаха һэн. Түрүүшын уулзалгануудһаань тоһолол хэхэдэ, 53-тай Эмануил Ласкерта энэ матч ехэл хүндэ шалталта юм байна гэжэ багсаахаар байһан юм ха. Харин 20 наһа дүү Капабланкада энэ тэмсэл тиимэшье хүндэ байгаагүй.

Түрүүшын партиһаа Капабланка наадаһай үүсхэл гартаа бүхөөр баряа. Шүүрдэжэшье байһан партияа Хосе Рауль бусайдуулжа, ябууд дундаа элдэб занга, мэхэ хэрэглэжэ, нүгөөдээз тээлмэрдүүлдэг, сагыень үлүүсэ «галдагаг», эсэстээ «уһан сооһоо хуурайгаар гарадаг» байба. 4 партида шүүгдээд, 10 дахин тэнсээд байхадаа, яаха аргагүй булигдаха байһанаа тухайлһан ухаатай Ласкер матч үргэлжэлүүлхээ арсаа. Иигэжэл «хаанай титим» Кубын хүбүүнэй толгой дээрэ яларааб.

Тиигээд лэ Капабланкын саашадаа хабаадаһан олон мүрысөөнэй дүнгүүд энэ хүн дэлхэйн чемпионой нэрэ зэргые дэмы зүүжэ ябанагүй гэжэ бултанда этигүүлээ. Хаа-яаһан шүүгдэбэлнь, бүхэлни үйлэ хэрэг гэжэ тооложо үшар гуримшаһан байха. Теэдшье 1914 оноо 1927 он болотор Капабланка ороһдоол таба дахин шүүгдэһэн байна ха юм.

Тиимэһээл һоһоо малгайда дуратайшуул дэлхэйн чемпионые «Хүн-машина» гэжэ нэрлэдэг, «агуусхэ», «бүлигдашагуй», «мүнхэ» чемпион» гэхэ мэтэ наахаруу үгэнүүдые нэрэдэнь нилээд байгаа.

ЗОХЁОХЫ АЖАЛАНЬ ЗАМАЙ хоёрдохи үе—Капабланкын номгоролго наһанай хэрэгтээ ухаансараар хандалга, ондоо нюдөөр харалга мүн. Тэрээн бүри хюлгэ дээрэ орёо, хурса наада үүсхэхээеэ арсадаг болоо. Хүсэ шадалаа гаргангүйгөөр мүлигдэһэн шадабарыараал бүлижа амжахаар юрын. эгээлэй позициннууд сэдьхэлдэнь дүтэрхы таарадаг байба. Шүхалань, хюлгэ дээрэ багаханшье бүлюу һаа, тэрэнээ болбосоруулжа, эдеэн болгохо ехэ дүй дүршэл, шадабари Капада (оогшөөһэн ара нэрэ) байгаал гүбэ. Ехэнхи ушарта энэ түсэбынь бээлдэг нааб даа. Зүгөөр бээдэе ехээр найдалга, олоной урдань һүгэдэлгын агаар соо толгойгоо халта эрьелгэ хэзээ һайниие асарагша һэм. 1924 ондо Нью-Йоркын турнирта хоёрдохи, 1925 ондо Москвада гурбадахи һуурнуудта гарахадань, ехэ ураншагүйдэлгэ гэжэ зариман тоолоһон юм.

Теэд Капабланкые сагһаа урид тооһоо гаргажа болохоаал? 1927 ондо Нью-Йоркдо Алехин, Видмар, Маршалл, Шпильман, Нимцович, бусад абарга гроссмейстернүүдэй сугларһан матч-турнирта тэрэ толотомо илалта түйлажа, хоорондоо матч наадахаяа байһан Алехинние аяар 2.5 очкогоор уридлаһан гээшэ. Тиимэһээ тэрэ ород шатаршаниие тоогоогүй, хүсэ нүэшьеэгүй байжа болоо. Тиигээд лэ тэрэл жилэ гэсэ , дээрэ Буэнос-Айрес матч наадахадаа, Капабланка Алехиндо шүүгдэнэ.

«Хаан шэрэйзээ» гэшье байхадаа, Капабланка хэдэн турнирнүудта дээгүүр гарасалдаа, мэтэ партинуудынь ойлгосотой, шалабарынной анхарал татаһаа байгаа. Гансал дүүгүрурданайхи мэтэ нэгэ байгаагүй. Жэшээлэхэдэ, дапешт, Барселоно, Гастингсда болон Москва, Земеринг-Баденда наадаа, дүрбэдэхи, 1930 Голландида АВРО түрдолоодохи һуурнуудта гараһан байна.

Наһан соогоо 583 нирна болон матчеа нүүдые наадаад. Капабланка **302 дахин шүүһэн, 240 хин тэнсэһэн,** ороһдоол **партида шүүгдэһэн юм. Үшөө нэгэ гайдүүлһэн баримта: дэ чемпионой нэрэ солоо тэхын урда** тэрэ ород **8 партида шүүгдэһэн ба**

Капабланка олоноо нэ жэ «Минии шатарай «Шатар—нааданай хо нэн, тэдэнь олон арадт хэлэн дээрэ барлагдаһа ха.

АЛДАР СОЛОТО ТАРШАНАЙ ажабайдалаа үшөө нэгэ талые үгөөр. Капабланка аһа сэбэр шиг шарайтай, үбэтэй гоё-гоо эрэ бээ Эндэ гайхаха юумэн үгы дань дэлхэйн баяшуулалтын сэнгэлгын газар һан энэ олтирог дээрэ сэжэлхэ юм. Түрүүшын уулзалгануудһаань тоһолол хэхэдэ, 53-тай Эмануил Ласкерта энэ матч ехэл хүндэ шалталта юм байна гэжэ багсаахаар байһан юм ха. Харин 20 наһа дүү Капабланкада энэ тэмсэл тиимэшье хүндэ байгаагүй.

Түрүүшын партиһаа Капабланка наадаһай үүсхэл гартаа бүхөөр баряа. Шүүрдэжэшье байһан партияа Хосе Рауль бусайдуулжа, ябууд дундаа элдэб занга, мэхэ хэрэглэжэ, нүгөөдээз тээлмэрдүүлдэг, сагыень үлүүсэ «галдагаг», эсэстээ «уһан сооһоо хуурайгаар гарадаг» байба. 4 партида шүүгдээд, 10 дахин тэнсээд байхадаа, яаха аргагүй булигдаха байһанаа тухайлһан ухаатай Ласкер матч үргэлжэлүүлхээ арсаа. Иигэжэл «хаанай титим» Кубын хүбүүнэй толгой дээрэ яларааб.

Тиигээд лэ Капабланкын саашадаа хабаадаһан олон мүрысөөнэй дүнгүүд энэ хүн дэлхэйн чемпионой нэрэ зэргые дэмы зүүжэ ябанагүй гэжэ бултанда этигүүлээ. Хаа-яаһан шүүгдэбэлнь, бүхэлни үйлэ хэрэг гэжэ тооложо үшар гуримшаһан байха. Теэдшье 1914 оноо 1927 он болотор Капабланка ороһдоол таба дахин шүүгдэһэн байна ха юм.

Тиимэһээл һоһоо малгайда дуратайшуул дэлхэйн чемпионые «Хүн-машина» гэжэ нэрлэдэг, «агуусхэ», «бүлигдашагуй», «мүнхэ» чемпион» гэхэ мэтэ наахаруу үгэнүүдые нэрэдэнь нилээд байгаа.

ЗОХЁОХЫ АЖАЛАНЬ ЗАМАЙ хоёрдохи үе—Капабланкын номгоролго наһанай хэрэгтээ ухаансараар хандалга, ондоо нюдөөр харалга мүн. Тэрээн бүри хюлгэ дээрэ орёо, хурса наада үүсхэхээеэ арсадаг болоо. Хүсэ шадалаа гаргангүйгөөр мүлигдэһэн шадабарыараал бүлижа амжахаар юрын. эгээлэй позициннууд сэдьхэлдэнь дүтэрхы таарадаг байба. Шүхалань, хюлгэ дээрэ багаханшье бүлюу һаа, тэрэнээ болбосоруулжа, эдеэн болгохо ехэ дүй дүршэл, шадабари Капада (оогшөөһэн ара нэрэ) байгаал гүбэ. Ехэнхи ушарта энэ түсэбынь бээлдэг нааб даа. Зүгөөр бээдэе ехээр найдалга, олоной урдань һүгэдэлгын агаар соо толгойгоо халта эрьелгэ хэзээ һайниие асарагша һэм. 1924 ондо Нью-Йоркын турнирта хоёрдохи, 1925 ондо Москвада гурбадахи һуурнуудта гараһадань, ехэ ураншагүйдэлгэ гэжэ зариман тоолоһон юм.

Теэд Капабланкые сагһаа урид тооһоо гаргажа болохоаал? 1927 ондо Нью-Йоркдо Алехин, Видмар, Маршалл, Шпильман, Нимцович, бусад абарга гроссмейстернүүдэй сугларһан матч-турнирта тэрэ толотомо илалта түйлажа, хоорондоо матч наадахаяа байһан Алехинние аяар 2.5 очкогоор уридлаһан гээшэ. Тиимэһээ тэрэ ород шатарһаа урид тооһоо гаргажа болохоаал? 1927 ондо Нью-Йоркдо Алехин, Видмар, Маршалл, Шпильман, Нимцович, бусад абарга гроссмейстернүүдэй сугларһан матч-турнирта тэрэ толотомо илалта түйлажа, хоорондоо матч наадахаяа байһан Алехинние аяар 2.5 очкогоор уридлаһан гээшэ. Тиимэһээ тэрэ ород шатарһаа урид тооһоо гаргажа болохоаал? 1927 ондо Нью-Йоркдо Алехин, Видмар, Маршалл, Шпильман, Нимцович, бусад абарга гроссмейстернүүдэй сугларһан матч-турнирта тэрэ толотомо илалта түйлажа, хоорондоо матч наадахаяа байһан Алехинние аяар 2.5 очкогоор уридлаһан гээшэ. Тиимэһээ тэрэ ород шатар-

ХОСЕ РАУЛЬ КАПАБЛАНКА

ДЭЛХЭЙН ГУРБАДАХИ ЧЕМПИОНОЙ алдар соло тэрэ сагай зоной дунда үргэноор мэдээжэ байхын хажуугаар огторгойн гүн соо яларһан гэрэлтэ одон мэтээр һанагдадаг, хэлсэгдэдэг байһан гээшэ. Шалтагаанынь, энэ хүнэй бэлиг талаан гайхалтай хурса һэн гэдэг.

Түлэг үедөө ородой агуу мастер Алехин Капабланка хоёрой доторой харилсаан аргагүйгөөр хүйтэрһэн, бэе бээеэ хүндэлхэһөө байтагай шоо үзэхэ, шобто харахаһаа наагүүн хурса, орёо болоһон гэхэ. Гэбэшье Капабланкада үнэн сэгнэлтэ үгэхэ болоходоо, Алехин үндэр солёлтой хүн һэн хойноо хоро үһөөгөө эндэ худхангүйгөөр иигэжэ хэлэһэн юм: «Энэ байгаалинй үршөөһэн бэлигтэй талаар Капабланкатай зэргэ табиха шатаршан түүхэдэ үгы, байхашьегүй». Шатарай тэнгэри оодэ Капабланкын ойрын саг соо махажа гараһанай, ендэр дээрэ туйлаһан ехэ амжалтануудые эхи үндэһые Алехиной эдэ үгэнүүд эгээл мэргэнээр тайлбарилна.

Агууехэ физик Томас Эдисон нэгэтэ иигэжэ ама алдаһан гэхэ: «Агуу бэлиг —нэгэ процент сэдьхэлэй зоригжолһоо, ерэ юһэн процент хара хүлһэнһөө». Нимэ хубаари Капабланкада арайшье таарахагүйшиүү һэн. Юундэб гэхэдэ, бүхы чемпионуудай Олимп дээрэ гаралга олохон бэрхэшээлнүүдтэй холбоотой һаань, харин Капабланка энэ үндэрые түрөөр, бэлэн мүрөөр дабаһан байна. Энэ ушар һүүлдэ өөртэнь муу нүлөө үзүүлһэншье. Энээн тухай доро хэлэгдэхэ.

Хосе (Хозе гээдшье бэшэдэг) Рауль Капабланка 1888 оной ноябрийн 19-дэ Гаванада сэхээтэнэй бүлэлэ түрөө. Дүрбэтэйхэн байхадаа, эсэгынгээ наадахые «шагаа-даар», туһалажа заабарһан, гүйгөөр нааданай дүрим мэдэхэ болоо. Нилэ бэлигтэй үхибүүн түрэхэ байна—саг соогоо обөорхо ойлгохоп шухала. Г. Пильсберийн хюлгээеэ харанүйгөөр сеанс наадахые 11 наһатайдаа гайхажа, зүрхэ сэдьхэлээ хүдэлгэһэн хүүгэн Гаваныи шатарай клубта ябадаг болоо. Хэдэн бүрын үнгэрөөд байхада, эдирхүбүүнтэй тэнсэжэ наадаха гээшэ хэлсээтэйхэн хэрэг болоо. Хүбүүнэй үндэр шадабари, өөрсэ һүбэлгэн наадаһ тухай элдэб зэрэб үгэ дэлгэрээ һэн бээ. Энээнэй ээсэтэ 13-тай хүбүүн олтиргой чемпион мастер Корцо эдэгтэй матчда илалта түйажа, Кубын зоной дунда хэ үгэ зугаа гараһан, гайхал болоһон гэдэг.

ТАБАН ЖИЛ БОЛООД, һуралсалаа үндэжэлүүлхыень түрэлхидыь хүбүүгээ Америкын Хабоото Штат руу ябуулһан йигаа. Эндэл тэрэнэй шадабрыяа мүлилгын шухала ата үнгэрөө. 1906 ондо 18 наһаяа гүйсэһэн Хосе Рауль Колумбийска университедэй студент болоо һэн. Зүгөр дээдэ һуруулыяа түгэсхэгүй, гэбэшье шатартаа үбөсорһоной шалгалта эрхилээр барижа гараа .1908—09 онуудай үбэл Холбоот Штадуудай олохон хотонуудаар аяншалга хэжэ, бархэбэрхэ шатаршадтай 130 шэ наадахаадаа, ороһдоол хоёр дахин шүүгдэһэн, хэр партияа тэнсэлгээр дүүгэһэн байха юм. Зүгөөр э дүн бэшэ, харин нааданай арга дүрэ —хюлгэ бүхэнцээрэн орёо шухар байдалай үнэгы нюуса руу түргэнэхэтэ хараһаг» шадабарь лэ хүн зоһиие ехээр гайхулһан гэнэ.

Энэ амжалтынь һүүлээр Капабланкын һэн бээые шалгаха зорилготойгоор тэрэ үедэ США нэрэ солотой, суута астер Фрэнк Маршаллтай ичү эмхидхэхэ баян бүдүү меценадуудай олдоол һааб а. Хоёр талын эрилтэ, мчын дүрим, мүнгэ-танганай асуудалнууд хэлэһэн соонь шиидхэгдэжэ, матч эхилбэ. Зүгөөр булганда хүлөэгдэһэн орёо хүшэр тэмсэл болоогүй. 22-той Капабланка нүгөөдээз нахалтай бабаһын ашэгэн тэхые мүргэһэн шэнгээр 8 шүүгээд, нэгэ алдаад, 4 дахин тэнсээд, дүн хамта 10:3 тоотойгоор булижархёо ха юм. Энэл матчын һүүлээр лэ шатарай тэнгэридэ шэнэ одон бии болоо гэжэ булта зон ойлгоо һаабза.

КАПАБЛАНКЫН САА-ШАНХИ зохёохы ажалайнь замые хоёр үе болгон хубаарилхада болохо. Нэгэдэхи үень 1911 ондо Сан-Себастьянда болоһон ехэ гарай турнирта түрэнэй гайхалтай хурса арга дүрэ (стиль) харуулан, нэгэдэхи шан абаһанһаа эхилээд, дэлхэйн чемпионой нэрэ зэргэ хүрэтэр. Энэ үе соо зохёохы ажалайнь онсо шэнжэ юун байгааб гэбэл, түрүүшын ябадалһаа үүсхэл абахые эрмэлзэхэ, харагдахагүй утаһаар холбоһон мэтээр бодоһуудай наадые нугархай, нэгэ шэглэлтэй байлгаха, аюултайшье һаань, хюлгэ, дээрэхи байдалые халуун шэрэм мэтээр орёо, хурса болгохо, шүдөөрөө зуубан мэтээр нлахын түлөө бүхы бээрээ тэмсэхэ... **«Хюлгын саана һуумсаараал, хүн тухай бэшэ, байдал (позиц) тухай бодохо хэрэгтэй. Нааданай үүсхэл гартаа абабал, үлүү байдалтайб гэжэ мэдэрхэ юм»,**—гэжэ Капабланка дэмы дабтадаг байгаагүй.

Эгээл энэ үеын зохёохы ажалдаа үнэн сэгнэлтэ үгэхэдөө, тэрэ иигэжэ бэшэһэн гэхэ. «Оорынгөө хүсэнэй эгээл дээдын оройдо гарааб гэжэ һананаб». Зүб лэ даа. Кубын шатаршанай наадан хурса мүлитдэһэн жэнхэни чарин шадабарыараа, гэрэлтэ, гүнзэгы бодолоороо, алдуу гаргахагүй һонороороо ехын мастернүүдта, олон түмэндэ хүсэтэй нүлөө үзүүлдэг, зүрхэ сэдьхэлыень сүм эзэлдэг болоод байгаа бшуу. Тиимэһээл Капабланка эгээл үндэр нэрэ зэргэ буляалдахын түлөө матч наадаха дүүрэн эрхэтэй гэжэ нэгэшье хүн маргахаяа болөөд лэ байгаа һэн ха .

Зүгөөр үнгэтэ юртэмсэдэ хэзээ юумэн хүнэй һанаашаар бүтэгшэ бэлэй. Гэнтэ эхилһэн дэлхэйн түрүүшын ехэ дайн энэ матч болзоргүйгөөр хойшолуулаа. Имагтал 1921 ондо Ласкер —Капабланка гэһэн матч Кубын нийслэл Гаванада хотодо эхилээ һэн. Хэлсээнэй ёһоор, 24 парти наадаха һэн. Түрүүшын уулзалгануудһаань тоһолол хэхэдэ, 53-тай Эмануил Ласкерта энэ матч ехэл хүндэ шалталта юм байна гэжэ багсаахаар байһан юм ха. Харин 20 наһа дүү Капабланкада энэ тэмсэл тиимэшье хүндэ байгаагүй.

Түрүүшын партиһаа Капабланка наадаһай үүсхэл гартаа бүхөөр баряа. Шүүрдэжэшье байһан партияа Хосе Рауль бусайдуулжа, ябууд дундаа элдэб занга, мэхэ хэрэглэжэ, нүгөөдээз тээлмэрдүүлдэг, сагыень үлүүсэ «галдагаг», эсэстээ «уһан сооһоо хуурайгаар гарадаг» байба. 4 партида шүүгдээд, 10 дахин тэнсээд байхадаа, яаха аргагүй булигдаха байһанаа тухайлһан ухаатай Ласкер матч үргэлжэлүүлхээ арсаа. Иигэжэл «хаанай титим» Кубын хүбүүнэй толгой дээрэ яларааб.

Тиигээд лэ Капабланкын саашадаа хабаадаһан олон мүрысөөнэй дүнгүүд энэ хүн дэлхэйн чемпионой нэрэ зэргые дэмы зүүжэ ябанагүй гэжэ бултанда этигүүлээ. Хаа-яаһан шүүгдэбэлнь, бүхэлни үйлэ хэрэг гэжэ тооложо үшар гуримшаһан байха. Теэдшье 1914 оноо 1927 он болотор Капабланка ороһдоол таба дахин шүүгдэһэн байна ха юм.

Тиимэһээл һоһоо малгайда дуратайшуул дэлхэйн чемпионые «Хүн-машина» гэжэ нэрлэдэг, «агуусхэ», «бүлигдашагуй», «мүнхэ» чемпион» гэхэ мэтэ наахаруу үгэнүүдые нэрэдэнь нилээд байгаа.

ЗОХЁОХЫ АЖАЛАНЬ ЗАМАЙ хоёрдохи үе—Капабланкын номгоролго наһанай хэрэгтээ ухаансараар хандалга, ондоо нюдөөр харалга мүн. Тэрээн бүри хюлгэ дээрэ орёо, хурса наада үүсхэхээеэ арсадаг болоо. Хүсэ шадалаа гаргангүйгөөр мүлигдэһэн шадабарыараал бүлижа амжахаар юрын. эгээлэй позициннууд сэдьхэлдэнь дүтэрхы таарадаг байба. Шүхалань, хюлгэ дээрэ багаханшье бүлюу һаа, тэрэнээ болбосоруулжа, эдеэн болгохо ехэ дүй дүршэл, шадабари Капада (оогшөөһэн ара нэрэ) байгаал гүбэ. Ехэнхи ушарта энэ түсэбынь бээлдэг нааб даа. Зүгөөр бээдэе ехээр найдалга, олоной урдань һүгэдэлгын агаар соо толгойгоо халта эрьелгэ хэзээ һайниие асарагша һэм. 1924 ондо Нью-Йоркын турнирта хоёрдохи, 1925 ондо Москвада гурбадахи һуурнуудта гараһадань, ехэ ураншагүйдэлгэ гэжэ зариман тоолоһон юм.

Теэд Капабланкые сагһаа урид тооһоо гаргажа болохоаал? 1927 ондо Нью-Йоркдо Алехин, Видмар, Маршалл, Шпильман, Нимцович, бусад абарга гроссмейстернүүдэй сугларһан матч-турнирта тэрэ толотомо илалта түйлажа, хоорондоо матч наадахаяа байһан Алехинние аяар 2.5 очкогоор уридлаһан гээшэ. Тиимэһээ тэрэ ород шатар-

Республикынай элитэ композитор А.А. Андреевэй хайратажы

Антонида Илгатовна АНДРЕЕВАГАЙ

наһа бараһа ушараар Буряадай Хүкэм зохёогшодой болоһшэнжэлэгшэдэй холбоой правлени үри хүүгэнь, аша гушадань гүнзы шаналалаа мэдүүлнэ

СПОРТ — СПОРТ — СПОРТ — СПОРТ

ЯһАЛА УРАГШАТАЙ БАЙБА

Һүр харбалгаар Россин түрүү һуури эзэлхын түлөө үбэлэй мүрысөөн Красноярска хизаарай Шарыпово хотын манеж соо болобо. Россин Федерацинн 20 гараһ область, хизаар болон республикын 200-наа дээшэ мэргэшүүл хабаадаһан байгаа.

Мүрысөөнэй дүнгүүдые гаргахада, Шэтын областинн эрэшүүлэй ба эхэнэрнүүдэй командануудынсо шалгаржа, Россин Федерацинн чемпионуудай нэрэ зэргэдэ хүртөө. Самарын областинн эхэнэр харбагшад, Россин арминн эрэшүүлэй команда хоёрдохи һуурнуудые эзэлээ. Буряад Республикын эхэнэрнүүдэй болон эрэшүүлэй командынсо гурбадахи һуурнуудта гараба. Улаасхоорондын классай спортын мастер Валерий Лысенко, спортын мастернууд Бальжинима Цыремпилов, Дмитрий Никоров, Дулма Гомбоева, Маргарита Китаева, Елена Ефремова гэгшэд эн талаар хүбитаяа оруулбад.

Хүбинн тоосоогоор Ярославска областинн Рыбинск хотын улаасхоорондын классай спортын мастер Ирина Зубчук эхэнэрнүүд соонсо илалта түйлаһан байна. Тува Республикын түлөөлэгшэ Елена Тутатчикова мүнгэн медальар шагнагдаа. Шэтын областинн бэлигтэй бэрхэ харагшад Надежда Бадмацыренова, Наталья Болотова гэгшэд удаадахи һуурнуудта гараһан байха юм.

Эрэшүүлэй дундаһаа Москвагай сэрэгэй округой ахалагша прапорщик, улаасхоорондын классай спортын мастер Анатолий Петровичев илажа, алтан медальда хүртэбэ. Тиихэдээ тэрэ залуушуулай болон эрэшүүлэй дундаһаа нёдондо жэлэй дэлхэйн чемпионууд — улаасхоорондын классай спортын мастер Баяр Баденовые (Шэтэ), спортын габьяата мастер Геннадий Митрофановые (Эрхүү) ахижа гараа.

Буряадай багшанарай институдай оюутан, спортын мастер Бальжинима Цыремпилов түгэсхэлэй мүрысөөндэ 115 очко тудажа, дүрбэдэхи һуури эзэлхэһээ гадна, улаасхоорондын классай спортын мастерай норматив дүүргээ. Энэнь нёдондо залуушуулай дунда дэлхэйн чемпионадта хабаадаһан хүбүүнэйнмай эзлжээтэ амжалта гээшэ.

Удаань залуушуулай дунда һур харбалгаар Россин Федерацинн мүрысөөн мүн лэ энэдэ боложо дүүрэбэ. Энэ ехэ мүрысөөндэ манай республикын хүбүүд, басаг